

T.C  
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ  
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ  
GÜZEL SANATLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI  
RESİM-İŞ EĞİTİMİ BİLİM DALI

ANADOLU MEDENİYETLERİ MÜZESİNDE YER ALAN  
TARİH ÖNCESİ DÖNEMLERE AİT KADIN HEYKELLERİNİN  
LİSE ÖĞRENCİLERİNİN HEYKEL UYGULAMALARINA  
ETKİSİ

Uğur HALICI  
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman  
Yard. Doç. Dr. Ayşe OKUR

Konya-2015



## BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Adı Soyadı	Uğur HALICI
Numarası	118309031008
Öğrencinin Ana Bilim / Bilim Dalı	Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Resim-iş Öğretmenliği Bilimdali
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Tezin Adı	Anadolu Medeniyetleri Müzesinde yer alan Tarih Öncesi Dönemlere Ait Kadın Heykellerinin, Lise Öğrencilerinin Heykel Uygulamalarına Etkisi

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası  
(İmza)



## YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin

Adı Soyadı Uğur HALICI  
Numarası 11830903/008  
Ana Bilim / Bilim Dalı Güzel Sanatlar / Resim-iş Eğitimi  
Programı Tezli Yüksek Lisans  
Tez Danışmanı Yrd. Doç. Dr. Ayşe OKUR  
Tezin Adı Anadolu Medeniyetleri Müzesinde yer alan Tarih öncesi dönemlere ait kadın heykellerinin lise öğrencilerinin Heykel uygulamalarına etkisi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan ..... başlıklı bu çalışma 22.../05/2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı

Yrd. Doç. Dr. Ayşe OKUR

Danışman ve Üyeler

Doç. Dr. Ahmet DALKIRAN

İmza

[Signature]

Yrd. Doç. Dr. S.Barbaros YALÇIN  
N.E.Ü Ahmet Keleşoğlu Eğt. Fak.  
Eğitim Bilimleri Bölümü

## ÖNSÖZ

Tez çalışmamın her aşamasında yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen, çalışma konumun şekillenip, biçimlenmesinde başından sonuna kadar yanımda yer alan Sayın Hocam, Tez Danışmanım Yrd. Doç. Dr. Ayşe OKUR'a teşekkür ederim.

Beni yönlendirip, cesaretlendiren, yapmış olduğum araştırmalar sırasında sunmuş olduğu katkı ve yardımlarından dolayı Prof. Tomur ATAGÖK'e, Prof. Dr. Berna ALPAGUT'a ve Prof. Dr. Serap BUYURGAN'a teşekkür ederim.

Anadolu Medeniyetleri Müzesinde öğrencilerimle yapmış olduğum uygulama çalışmalarında yardımlarını ve bilgisini esirgemeyen, müze kaynaklarına ulaşmamda gerekli kolaylığı sağlayan, Müze eğitimcisi, Antropolog Asuman ALPAGUT'a teşekkür ederim.

Çalışmamla ilgili olarak görüşlerinden, tecrübelerinden faydalandığım saygıdeğer hocalarıma, çalışmamın her evresinde desteğini ve sabrını benden esirgemeyen sevgili eşime teşekkür ederim.



Öğrencinin	Adı Soyadı	Uğur HALICI
	Numarası	118309031008
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Resim-iş Öğretmenliği Bilimdali
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Yrd.Doç.Dr.Ayşe OKUR
Tezin Adı	Anadolu Medeniyetleri Müzesinde yer alan Tarih Öncesi Dönemlere Ait Kadın Heykellerinin, Lise Öğrencilerinin Heykel Uygulamalarına Etkisi	

### ÖZET

Bu araştırmanın temel amacı; tarih öncesi, Anadolu'da anaerkil kültürün egemeni kadının; sosyal, kültürel, inançsal ve hakim olan rolünü, heykel sanatında da devam ettirmesinin, tarihi süreç içerisinde incelenmesi; geçmiş kültür ve uygarlıkların yaratmış olduğu, Anadolu'da yer alan tarih öncesi kadın heykelleri hakkında, öğrenciye bilgi aktararak, bu bağlamda öğrencinin; geçmiş ve gelecek arasında köprü oluşturması ve bu doğrultuda uygulamalar yapabilmesidir. Öğrenciler, farklı malzemeler tanıyarak, üç boyutlu sanatta kompozisyon öğelerini, deneysel çalışma yaparak uygulamış, daha sonra öğrencilere; izlenimlerinin ve düşüncelerinin belirlenmesi amacıyla,10 adet görüşme sorusu uygulanmıştır.

Bu araştırmanın çalışma grubu alanında ise; Lise 10.sınıf öğrencilerinden oluşan görsel sanatlar alanını seçmiş, 40 kişi (20kız-20 erkek öğrenci grubu) belirlenmiştir. Araştırmada tarama modeli kapsamında literatürden ve alan uzmanları ile yapılan görüşmelerden yararlanılmıştır. Öğrencilerin gerçekleştirmiş olduğu Heykel uygulamaları sonrasında, uygulama çalışmalarına yönelik; nitel araştırma türünde yarı yapılandırılmış, 10 sorudan oluşan görüşme(mülakat) soruları uygulanmıştır. Araştırmanın alt amaçlarına uygun olarak elde edilen veriler, nitel veri analizi tekniklerinden betimsel analiz tekniği kullanılarak değerlendirilmiştir. Betimsel analiz yapılırken elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenip, yorumlanmıştır. Bu araştırma; Müze araştırmacısı ve eğitimcisi Asuman ALPAGUT ve Paleoantropolog Prof.Dr. Berna ALPAGUT'dan oluşan uzman bir grup rehberliğinde çalışılmıştır. Bu sonuçlara göre öğrenciler; müze gezileri ve uygulama çalışmaları neticesinde, görsel deneyim ve görsel okur-yazarlık deneyimi kazandıklarını, bunun yanı sıra el becerilerinin geliştirilebilmesi açısından, uygulamaların katkı sağladığını ve bu çalışmalar içerisinde daha çok yer almak istediklerini ifade etmişlerdir

Geçmişle gelecek arasında oluşturulması gereken bağın ve kültürel-sanatsal mirasa sahip çıkabilmenin en önemli yolunun; eğitimden, bilinçlenmeden ve müzelerimize gereken önemin verilmesinden geçtiği bilinmektedir. Bu çerçevede araştırmanın; okul-müze işbirliği programlarının geliştirilerek, protokol ve bağlayıcılık özelliklerine sahip; koordineli olarak daha planlı, görsel ve uygulamalı eğitimin içeriğinin ve bakış açısının zenginleştirilmesine yönelik çalışmalarda, yol gösterici olacağı düşünülmüştür.

Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi

A1-Blok 42090 Meram Yeni Yol /Meram /KONYA

Telefon: (0 332) 324 7660

Faks : 0 332 324 5510

Elektronik Ağ: [www.konya.edu.tr](http://www.konya.edu.tr)

E-Posta: [ebil@konya.edu.tr](mailto:ebil@konya.edu.tr)



Öğrencinin	Adı Soyadı	Uğur HALICI
	Numarası	118309031008
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Resim-iş Öğretmenliği Bilimdalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Yrd.Doç.Dr.Ayşe OKUR
	Tezin İngilizce Adı	The effect of prehistorical woman sculptures in Anatolian Civilizations Museum to the sculptures made by high school students.

### SUMMARY

In this research it was mainly aimed to search the woman – who was the dominant figure of the matriachal culture and the settled life before history – keeping her role also in the art of sculpture within the historical process; and it was also aimed to make students be able to build a bridge between past and the future, and to perform applications by giving information to them about prehistorical woman statues which were created by past cultures and civilisations in Anatolia.

40 tenth grade students (20 girls and 20 boys) who study visual arts at high school were chosen for the study group part of this research. In the research, literature and the interviews made with the experts of the field were made use of within the scope of scanning method. After the students produced their statue applications, 10 interview questions, which were about statue application studies and which were half configured in the type of qualitative research, were asked to the students. The data which were obtained in accordance with the sub-objectives of the research were evaluated by using figurative analysis technique which is one of the qualitative data analysis techniques. The data obtained during the figurative analysis were summarized and interpreted according to the themes chosen before.

This research was prepared by the guidance of an expert group consists of museum educator Asuman ALPAGUT and paleoanthropologist Professor Dr. Berna ALPAGUT. According to the results, students stated that they gained visual experience and experience of visual literacy. Besides they stated that the statue application studies helped them improve their dexterity and they wanted to take part in those kinds of studies more often.

It is known that the best way of connecting past and the future, and protecting cultural and artistic heritage can be carried out by the help of education, awareness and giving the necessary importance to our museums. Within this framework, it is thought that this research would be a guide to the coordinated and more organized studies that have the characteristics of connectivity and protocol, which are made for enriching the viewpoint and the content of visual and practical education, by developing school and museum collaboration programs.

## İÇİNDEKİLER

### BÖLÜM I

1- GİRİŞ.....	1
1.1 Problem.....	1
1.1.1. Alt Problemler.....	2
1.2. Amaç.....	3
1.3. Önem.....	3
1.4. Varsayımlar.....	4
1.5. Evren.....	4
1.6. Örneklem.....	4
1.7. Sınırlılıklar.....	4
1.8. Tanımlar.....	5

### BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	7
2.1. Tarih Öncesi Çağlarda Anadolu'da Kadın ve Heykel.....	7
2.2. Paleolitik Çağ ve Besin Toplayıcı Yaşam Düzeni.....	10
2.3. Neolitik Çağ ve Yerleşik Yaşama Geçiş (M.Ö.8000-5500).....	12
2.3.1. Çatalhöyük Tanrıçaları.....	14
2.4. Kalkolitik Çağ (Bakır Taş Çağı M.Ö. 5500-3200).....	15
2.4.1. Hacılar Tanrıçaları.....	17
2.5. Eski Tunç Çağı (Erken Tunç Çağı M.Ö. 3200-2000).....	19
2.6. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi (M.Ö. 1950-1750).....	21
2.7. Hititler (M.Ö. 1700-1100).....	22
2.7.1. Hitit Kültüründe Sosyal Yapı ve Kadın.....	23
2.8. Urartular (M.Ö. 900-600).....	24

2.9. Frig Dönemi (M.Ö. 750-300).....	25
2.9.1. Friglerde Sosyal Yapı ve Kadın.....	26
2.10. Anadolu ve Ana Tanrıça.....	28
2.11. Anaerkil Yapıdan Ataerkil Yapıya Geçiş.....	30
<b>BÖLÜM III</b>	
<b>MÜZE VE EĞİTİM.....</b>	<b>32</b>
3.1. Müze Toplum İlişkisi.....	32
3.2. Müzelerde Eğitim.....	33
3.3. Müze Eğitiminde Koleksiyonların Önemi.....	35
3.4. Yaratıcılıkta Bilişsel Gelişimin Rolü.....	36
3.5. Müzelerin Sanat Eğitimindeki Rolü.....	39
3.6. Sanat Eğitiminde Müze ve Okul İşbirliği.....	40
3.6.1. Görsel Sanatlar Eğitimi ve Müzeler.....	41
3.6.2. Görsel Sanatlar Eğitiminde Üç Boyutlu Çalışmalar ve Önemi.....	42
<b>BÖLÜM IV</b>	
<b>YÖNTEM.....</b>	<b>45</b>
4.1. Araştırma Modeli.....	45
4.2. Çalışma Grubu.....	45
4.3. Veri Toplama Aracı.....	45
4.4. Verilerin Analizi.....	46
<b>BÖLÜM V</b>	
<b>5- BULGULAR VE YORUM.....</b>	<b>47</b>
<b>BÖLÜM VI</b>	
6.1. SONUÇ ve TARTIŞMA.....	58
6.2. ÖNERİLER.....	62
<b>KAYNAKÇA.....</b>	<b>63</b>
<b>EKLER.....</b>	<b>69</b>



EK.1. Öğrenci Heykel Uygulama Çalışmaları.....	69
EK.2. Yıllık Ders Bilgi Planı.....	83
EK.3. Görüşme Soruları .....	84

### **KISALTMALAR**

**A.M.M:** Anadolu Medeniyetleri Müzesi

## TABLOLAR LİSTESİ

Tablo-1.1. Heykel uygulama çalışmasında duygu, düşünce, hareket kavramlarının yansıtılması ile ilgili öğrencilerin görüşlerini gösteren tablo.....	47
Tablo-1.2. Heykel uygulamasında, birimler arasındaki bağlantıyla birlikte; oran-orantı kavramlarının yansıtılması ile ilgili öğrencilerin görüşlerini gösteren tablo.....	48
Tablo-1.3. Müzede görülen kadın heykelciklerinin, Heykel uygulaması esnasında, Anatomik yapıya etkisi hakkındaki öğrencilerin görüşlerini gösteren tablo.....	49
Tablo-1.4. Gerçekleştirilen görsel deneyimin, üç boyutlu çalışmalar oluşturmadaki etkisi hakkında öğrencilerin görüşlerini gösteren tablo.....	50
Tablo-1.5. Üç boyutlu çalışmanın el becerisi kazandırmada etkisi ve kullanılan malzemenin olanaklarının öğrenilmesi hakkında öğrencilerin görüşlerini gösteren tablo.....	51
Tablo-1.6. Heykel uygulama çalışmasının daha farklı malzemeler kullanılarak çalışılması hakkında öğrencilerin görüşlerini gösteren tablo.....	53
Tablo-1.7. Müzede incelenen Heykellerin ve yapılmış olan uygulamanın, Heykel sanatına bakışlarında oluşturduğu etkilerle ilgili öğrencilerin görüşlerini gösteren tablo.....	54
Tablo-1.8. Yapılan Çalışmaların, görülen şeyler üzerinde uzun düşünebilmeyi öğretmesi hakkında öğrencilerin görüşlerini gösteren tablo.....	55
Tablo-1.9. Tarih öncesi Heykellerin şişman sembolize edilmesi ve bu Heykellere öğrencilerin yeni semboller üretmesi ile ilgili öğrencilerin görüşlerini gösteren tablo.....	56
Tablo-1.10. Farklı bir eğitim ortamında çalışmanın öğrenci üzerinde yaratmış olduğu etki ve buna ilişkin öğrenci görüşlerini gösteren tablo.....	57

## GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel-1: Avusturya Willendorf Venüsü Resmi(30 Bin yıl önce).....	7
Görsel-2: Çekoslovakya Wisternitz Venüsü Resmi(29 bin yıl önce).....	7
Görsel-3: Mermer Tanrıça, A.M.M. 6 envanter nolu eser.....	14
Görsel-4: Tanrıça Figürini, A.M.M. 4 envanter nolu.....	14
Görsel-5: Ana Tanrıça Hacılar Örneği .....	16
Görsel-6: Kadın Figürini Hacılar Örneği.....	17
Görsel-7: Stilize Kadın Heykelciği Alacahöyük Örneği.....	19
Görsel-8: Çıplak Tanrıça Figürini A.M.M. 18 envanter nolu eser.....	20
Görsel-9: Geç Hitit, Tanrıça Kubaba,.....	22
Görsel-10: Tören Alayı Ortostatı, A.M.M. 5 envanter nolu eser.....	22
Görsel-11: Tanrıça Kibele, 45 envanter nolu eser.....	26
Görsel-12: Efes Artemisi.....	28
Görsel-13: Ayakta duran Tanrıça Figürini, A.M.M 10 envanter nolu eser.....	29
Görsel-14: A.M.M. Çalışma Örneği.....	40
Görsel-15-16-17-18: Öğrenci Uygulama Çalışması Örneği.....	68
Görsel-19-20-21-22: Öğrenci Uygulama Çalışması Örneği.....	69
Görsel-23-24-25-26: Öğrenci Uygulama Çalışması Örneği.....	70
Görsel-27-28-29-30: Öğrenci Uygulama Çalışması Örneği:.....	71
Görse-31-32-33-34: Öğrenci Uygulama Çalışması Örneği.....	72
Görsel-35-36-37-38: Öğrenci Uygulama Çalışması Örneği.....	73
Görsel-39-40-41-42: Öğrenci Uygulama Çalışması Örneği.....	74
Görsel-43-44-45-46: Öğrenci Uygulama Çalışması Örneği.....	75
Görsel-47-48-49-50: Öğrenci Uygulama Çalışması Örneği.....	76
Görsel-51-52-53-54: Öğrenci Uygulama Çalışması Örneği.....	77
Görsel-55-56: A.M.M.Gezisi Öncesi & A.M.M.Uygulama Çalışmaları.....	78
Görsel-57-58: A.M.M. de Müze Eğitimcisinin Öğrencilerle Bilgi Paylaşımı & A.M.M. Etkinlik Uygulamaları.....	79
Görsel-59-60: Atölyede Heykel uygulama çalışması öncesi & Atölyede Öğrenciler Heykel Uygulama Çalışması Yaparken.....	80
Görsel-61-62: Öğrencilerin Atölyede heykel uygulama çalışması.....	81

## BÖLÜM I

### 1- GİRİŞ

Bu bölümde; araştırmanın problem durumu, amacı, önemi, varsayımlar, evren, örneklem, sınırlılıklar ve tanımlar yer almaktadır.

#### 1.1. Problem

Bundan yaklaşık 10.000 yıl öncesinde Neolitik çağda, Anadolu'da Tanrı ve Tanrıçaların ön planda olduğu anlaşılmaktadır. Doğu ile Batıyı birleştiren Anadolu, doğal olarak Güneydoğu Avrupa, Batı Anadolu ve Mezopotamya Uygarlıklarından da etkilenmiştir. Bu siyasal, kültürel ve inançsal etkileşimin izleri Anadolu'da üretilmiş ana tanrıça heykelciklerinde ve idollerinde görülebilmektedir. Söz konusu durum, Anadolu coğrafyasında insanlığın gelişim aşamalarının incelenebilmesini de kolaylaştırmaktadır. Uygarlıkların öncüsü, çıkış noktası olan Anadolu insanı; kadını kutsayıp, yüceleştirerek ona doğanın yaratıcı gücü olan, tanrıça vasfını vermiştir.

Zira, insanoğlunun doğayla girmiş olduğu amansız mücadele, doğaya hükmetme ve doğayla başa çıkma çabaları, manevi bir güce ihtiyaç duyması; inanç, din ve yaratıcı güç düşüncesini doğurmuştur. Bu düşünce içerisinde ise, bir ana ve eş olarak kadının; doğurması, dünyaya yeni bir canlı getirmesi, erkekler tarafından onun, mutlak yaratıcılık gücüne sahip olan tanrı ile özdeşleştirilmesine ve tanrıça olarak görülmesine neden olmuştur. Tanrıça kelimesinin başında yer alan "ana" ibaresi ilgili durumun açıklanmasını daha da kolaylaştırmaktadır. Fakat; tarihsel süreç içerisinde sosyal, siyasal, ekonomik vb. gelişmeler, kadının güçlü imgesini, yaratıcılığını, üretkenliğini elinden alarak, ona yavaş yavaş domestik bir anlayışı benimsetmeye başlamıştır. Toplum; anaerkil özelliğinden uzaklaşarak, erkek egemen bir anlayışın ve bakış açısının, günümüze kadar sürüp gelmesinin önünü açmıştır. Ancak; toplumun erkek egemen olması, dünya mirasına eşsiz bir hazine olarak katılan ana tanrıça mitinin unutulmasına engel değildir. Öyle ki; yapılan bu araştırmayla, günümüz toplumu ile ana tanrıça inancının hakim olduğu devirler arasındaki iletişimin, yine o dönemlerden kalan ana tanrıça heykelcikleri ile sağlanabileceğini göstermektedir.

Geçmişle olan tarihsel, kültürel bağlarımızın kopmasına engel olan bu heykelcikler, günümüzde hala mistik güçlerini koruyor gibidirler. Ana Tanrıça heykelcikleri ile geçmişle kurulacak iletişim kapsamında; öğrencilerin geçmiş ve gelecek arasında sentez oluşturup, çizimler ve üç boyutlu çalışmalar meydana getirerek; tasarım becerilerini, yaratıcılıklarını, el becerilerini ifade edebilmeleri ve gördükleri eserlerden yola çıkarak kendi heykelciklerini biçimlendirmeleri beklenmektedir. Bu doğrultuda, lise öğrencileri ile Anadolu Medeniyetleri Müzesine yapılmış olan geziler, öğrencilerin yapmış olduğu tanrıça heykelciklerine ve çizimlerine esin kaynağı olmuş, bu kavram doğrultusunda binlerce yıl sonra günümüzün tanrıçalarına; hayal güçlerini, düşüncelerini, hislerini yansıtır; alışık olmadıkları, farklı bir malzeme ile çalışma imkanı sağlanarak, bu görsel deneyimin üç boyutlu çalışmalara etkisinin ölçülmesi hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda, üç boyutlu sanatta kompozisyonu oluşturan kavramların özellikleri göz önüne alınarak; (hareket, oran-orantı, anatomi vb.) tasarımların niteliği ile birlikte özgün çalışmaların gerçekleştirilmesi, öğrencilerin heykel çalışmalarına; duygu, düşünce ve becerilerini katabilmeleri düşünülmüş, eserlerinin estetik zevk uyandıracak özellikleri taşıması doğrultusunda çalışmalar yapılmıştır. Bu nedenle araştırmamızın problem cümlesi “Anadolu uygarlıklarında kadına bakış açısının heykel sanatına yansımaları ve lise öğrencileri ile Anadolu Medeniyetleri Müzesinde kadın heykel uygulamaları” olarak tespit edilmiştir.

### **1.1.1. Alt Problemler**

- 1- Öğrencilerin, Anadolu Medeniyetleri Müzesinde görmüş oldukları kadın figürinlerinin, gerçekleştirmiş oldukları Heykel uygulamalarına katkısı nelerdir?
- 2- Günümüz Sanat Eğitiminde; Okul-Müze işbirliği çerçevesinde gerçekleştirilen uygulamaların öğrenmeye etkisi nelerdir?
- 3- Farklı malzemeler kullanarak, sanatsal üretim yapabilme olanaklarının, sanat eğitimine etkisi nelerdir?

## 1.2. Amaç

Bu çalışmada; tarih öncesi, Anadolu da yapılmış olan “kadın” figürinlerinin, tarihi süreç içerisinde incelenmesi; Anadolu’da yaşamış olan kültür ve uygarlıkların yaratmış olduğu kadın heykelleri hakkında öğrencilerin bilgi sahibi olmaları, geçmiş ve günümüz arasında köprü oluşturularak; yapmış oldukları müze ziyaretleri ve heykel uygulamaları neticesinde; öğrencilerin bakış açıları, düşünceleri ve becerilerindeki farklılıkların değerlendirilerek, müzelere olan ilgiyi arttırabilmek amaçlanmıştır.

## 1.3. Önemi

Tarih öncesinde Anadolu coğrafyasının, kültürünün yaşam biçiminden ve inanç anlayışından yola çıkarak; yapılmış olan kadın heykel figürinlerinin hangi ihtiyaçlara cevap verdiği, hangi amaçlarla yapıldığı ile ilgili öğrenciler bilgilendirilmelidir. Bu coğrafyada binlerce yıl önce, kadın üstünlüğüne dayalı olarak oluşturulmuş toplumsal yaşam anlayışının, sanata yansıyan biçimlendirme düşüncesinin, 21.yüzyılda yaşayan günümüz insanına bazı değerlerini yeniden gözden geçirme fırsatı sunmaktadır.

Heykel, resim sanatı gibi kökleri insanlık tarihi kadar eski olup tarihte yüklenen anlamlar itibariyle de günümüzden çok daha farklı bir perspektifte değerlendirilmiştir. Bu çerçevede; öğrencilerin geçmişe yapmış oldukları yolculuk ve geçmişle kurdukları bağ; düşünme, anlama, tartışma, etkileşim, empati becerisi, müze bilincinin oluşması ve kazanılması açısından önemlidir.

Bu araştırma; neolitik dönemle başlayan, Anadolu coğrafyasında biçimlendirilmiş heykellerin, bireysel öğrenme ve uygulama aracı olarak; sanat ve müze eğitimi süreçlerine katkı sağlaması, bu çerçevede öğrencilerin müzede ve okulda yapmış oldukları uygulamalarla; çalışma öncesinde ve sonrasındaki düşünsel, bilinçsel, yorumsal farkların gösterilebilmesi fırsatı sunmaktadır. Ayrıca, müzede görmüş oldukları Ana Tanrıça figürinlerinden bağımsız olarak, öğrenciler kendi tanrıçalarını çizip, biçimlendirip, yorumlayarak; geçmişle günümüz arasındaki düşünce, bakış açısı, algı farklılıklarını ortaya koyduktan sonra, hayal güçlerini

yansıtma, güncel olanı yakalayabilme fırsatı sunmaktadır. Bunun sonucunda öğrencilerin, farklı malzemelerle, sanatsal yetenek ve yaratıcılıkları ortaya çıkarılarak, uygulamalı çalışmaları (Workshop) sosyal etkinliklerle destekli, müze-okul işbirliği çalışma esasları dahilinde protokol özelliği taşıyan projeler üretilebileceği düşünülmektedir. Müze ziyareti esnasında elde edilen bilgi ve deneyimlerin özümsemek, müze-okul iş birliği programlarının zenginleştirilmesine, farklı bakış açıları oluşturulmasına yönelik çalışmalarda yol gösterici olma imkanı sunmaktadır.

#### **1.4. Varsayımlar**

Araştırma kapsamında; Müze gezileri ve heykel uygulama çalışmaları sonrasında çalışmalarla ilgili görüşleri alınan öğrencilerin görüşlerinin gerçeği yansıttığı varsayılmıştır.

#### **1.5. Evren**

Tarih öncesi dönemlerde Anadolu da yer alan kadın heykelleri.

#### **1.6. Örneklem**

Anadolu Medeniyetleri Müzesinde yer alan kadın heykelleri ve lise 10. sınıf öğrencileri.

#### **1.7. Sınırlılıklar**

Araştırma; Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesinde yer alan tarih öncesi dönemlere ait, Neolitik Dönemden Friglere kadar olan dönemdeki kültürlerin ve uygarlıkların yapmış oldukları kadın heykelciklerinden yola çıkılarak; Ankara ili, Çankaya ilçesinde bulunan Öğretmen Necla Kızıldağ Anadolu Lisesinde yer alan 10. sınıf, seçmeli Görsel Sanatlar dersini alan, gönüllü 40 kişilik öğrenci grubu ile yapılan uygulama çalışmalarına etkileri ile sınırlıdır.

## 1.8. Tanımlar

**Paleolitik Dönem:** İnsanın Pleyistosen (Buzul Çağları Dönemi) Dönem boyunca aşamalı bir biçimde gelişim kaydederek yaşadığı ve taşı yontarak şekillendirip besin toplama, avlanma vb. işlerde kullandığı üretim öncesi dönem ( Erbil, 2012: 198).

**Neolitik Dönem:** İnsanoğlunun yerleşik yaşama ve toprağı ekip biçmeye başladığı bu dönemle birlikte, bugünkü yaşamın temellerini atmıştır. Bu dönemin en önemli yerleşim merkezi Konya yakınlarındaki Çatalhöyük'tür (Kulaçoğlu,1992: 10).

**Kibele:** Frig kültüründe Ana Tanrıçanın adı Kybele'dir (Kulaçoğlu, 1992: 13).

**Anaerkil:** Akrabalık ilişkilerinin ve evliliğin kadın soy zincirine göre düzenlendiği, kadının sosyoekonomik yaşam içinde daha üstün bir konuma sahip olduğu sosyal yapılanma (Erbil, 2012: 184).

**Kült:** Yüce ve kutsal kabul edilene gösterilen saygı ve tapınma (Erbil, 2012: 194).

**İdol:** Ana Tanrıça imajını devam ettiren semboller olmanın yanında, ilk Tunç Çağı sanatçılarının insan bedenini üç boyuttan iki boyuta indirgediği, beş bin yıl öncesinde günümüz modern sanatının temelini oluşturan nesnelere dir. Figürinlere göre daha küçük olmaları dikkat çekicidir (Darga, 2013: 61).

**Form(Biçim):** (En, boy, yükseklik) Üç boyutlu bir nesnenin doğal yapısını, varlığını tanımlar. Yani bir sanat eserinin yapı bakımından kuruluşudur (Buyurgan ve Mercan, 2005: 230).

**Höyük:** Anadolu'da ve Yakın Doğu'da yaygın olarak bulunan çeşitli kültür ve medeniyetlere ait yerleşmelerin birbiri üzerine kurulması ile oluşmuş doğal tepeler (Kulaçoğlu, 1992: 212).

**Figürin:** Genellikle canlı varlıkları betimleyen, kolayca taşınabilir nitelikte üç boyutlu küçük sanat yapıtı. Taş, ahşap, metal, pişmiş toprak vs. gibi her tür malzemeden yapılabilir (Sözen ve Tanyeli, 1986: 84).

**Müze:** Latince periler tapınağı anlamına gelen "museum" sanatsal, kültürel, tarihsel ve bilimsel eserlerin sergilendiğı yapı. Çağımızda bir kültüre ait eserleri bir araya



getirmek ve herkesin yararlanmasına sunmak olarak görülmektedir (Turani, 1995: 99).

**Workshop:** Uygulamalı çalışmaların yapıldığı sanat odalarına (atölyelere) verilen isim (Buyurgan ve Mercan, 2005: 236).

**Kil:** Islandığında kolayca biçimlendirilebilen yumuşak ve yağlı toprak (Turani, 1995: 71).

## BÖLÜM II

### KAVRAMSAL ÇERÇEVE

#### 2.1. Tarih Öncesi Çağlarda Anadolu'da Kadın ve Heykel

Binlerce yıl öncesinin ilkel insanı zorlu doğa ve yaşam şartlarıyla savaşıırken, şu anda bize açıklanması kolay gelen yığınla olgu karşısında, kafası cevabını bulamadığı bir yığın soru ile meşgul olmuştur. Açıklayamadığı, anlamlandıramadığı ne varsa ondan korkmuş ve ona ilahî bir anlam yüklemiştir. Bu durum ise; inançsal düşüncenin oluşmasında temel etken olmuştur (Tanilli, 1997: 27).

Günah fikri henüz oluşmamakla birlikte; ölümlerini, ölüye ilişkin eşyalarla birlikte ve yaşayan bir insanın neye ihtiyacı varsa onlarla birlikte gömmüşlerdir. Öldükten sonra yaşamın devam ettiği inancıda bu dönemde oluşmaya başlamıştır (Turani, 1997: 31).

Mağara duvarlarına ve kayalar üzerine yapılmış olan resimler, ortaya çıkartılmış heykeller, doğayla girişilmiş olan amansız mücadele, insanoğlunun doğaüstü bir güç arayışının ilk işaretleri olmuştur. İnsanoğlu, hayatta kalabilme mücadelesini güçlendirmek için daima manevi bir desteğe ihtiyaç duymuştur (Şenyapılı, 2003: 23).

Yontma taş çağında insanoğlu, bu ihtiyacını resim ve heykelle karşılamaya çalışmıştır. Ele geçmiş olan fildişi, kemik ya da çamurdan yapılmış küçük kadın figürleri, Venüs heykelleri manevi desteğe cevap verirken bunun yanı sıra güçlü bir biçim duygusunu da ifade etmektedir. Bu heykelciklerde abartılı ifade edilmiş olan kalça ve göğüsler, bu heykellerin aynı zamanda bereket simgesi olarak da yapılmış olduğunu açıkça göstermektedir. Buda, inanç kavramının içine kadının girmeye başladığının göstergesi olmuştur. Bu çağın en tanınmış figürin örnekleri "Willendorf" (Görsel-1) ve "Wisternitz" (Görsel-2) Venüsleridir. Bu türden figürler bütün Avrupa'da, hatta Doğu Rusya'ya kadar olan bölgede bile ele geçmiştir. Bugüne kadar Anadolu'da yapılan kazılarda ise; üst ya da alt paleolitikte ait her hangi bir insan figürüne rastlanmamıştır. Bulunmuş olan heykelciklerin tamamı yerleşik yaşama geçildikten sonrasını tanımlayan eserlerdir.

**Görsel-1: Willendorf Venüsü**

Kaynak: “Sanal”, 2015: 1.

**Görsel-2: Wisternitz Venüsü**

Kaynak: “Sanal”, 2015: 2.

Heykel, insanın en eski sanatsal dışavurum aracı olmuş, daha sonra onu resim izlemiştir. Yontma taş çağı insanı araç-gereçlerini kazıma çizgilerle donatırken; istiridye, taş, böcekkaabuğu ya da hayvan dişlerinden kolyeler yapmış olmasına karşın, süslemeyi daima ikinci derecede düşünmüştür. Bunların hepsinin öncelikli amacı sihir ve büyü olmuştur (Pischel, 1983: 11-12).

İlkel insanın pratik üretimiyle başlayan ve 20. yüzyıla kadar gelen tarihsel sürece bakıldığında, heykel sanatı tarihinin aynı zamanda bir figür tarihi de olduğu söylenebilir. İlkel insan, ürettiği yaşamsal problemlerin çözümünde nesne olarak, kendi bedenini kullandığı heykel sanatına başat rolü vermiştir. Dolayısıyla insanın kendi bedenini bir nesne olarak görme eğilimi ilkel insana kadar uzanan geniş bir tarihsel süreci kapsamaktadır. Bu tarihsel süreçte, insan bedeninin heykel sanatında kullanılma amaçları arasında; doğayla bütünleşme, doğaya hükmetme, doğayı kontrol altına alma, korkularıyla baş edebilme düşüncesi de olmuştur (Şahin, 2010: 10).

Bu heykellerde yararlanılan maddenin daha sonra boyandığını, fakat sonraları bizzat maddenin kendi renginin tercih edildiği görülmektedir. Heykelin çıkış noktasında öncelikli olarak, tasvir etme anlayışı olmuştur (Turani, 1995: 53).

Yerleşik yaşam ve toplumlarında ise heykel; tanrıların/tanrıçaların gücünü betimlemenin yanı sıra, yöneticilerin gücünü iletmek için de yapılmıştır. Çünkü yönetici sınıfı yarı tanrı olma özelliğini taşımaktadır (Şenyapılı, 2003: 17).

Bugün, birçok dinde, tapınma esnasında tam bir içtenlik ve kendini tam olarak verebilmek adına, hala maddi semboller ve heykeller kullanılmaktadır. Bu da

atalarımızın geleneklerinin hala yaşatıldığına bir göstergesidir. Resimlerin bu işlevleri nedeniyle, paleolitik mağaraların bir nevi tapınak oldukları da söylenebilir. İlkel insan avının bereketini sağlamak ve başarılı bir av sonrası, şükranlarını sunmak için yalnız resim ve heykel yapmakla kalmamış, ayrıca büyüsel danslar da yapmıştır. Çünkü doğayla olan mücadelesi devam etmektedir (Tansuğ, 1995: 23).

Geçmişte, resim ve heykel sanat dallarında yapılmış olan bu eserler, sadece sanat yapıtı olarak değil, belirli görevleri olan objeler olarak görülmüş ve belirli bir amaca hizmet ederek görevlerini tamamlamışlardır. Bütün bunların sanatla çok az ilgisi olduğu söylenebilir ama, gerçekte; sanatı, çeşitli biçimlerde etkileyen bu inanışlar olmuştur. Birçok sanat yapıtının amacı; bu ritüellerin, dansların bir parçası olmaktır. Bu durumda önemli olan şey söz konusu heykel ya da resmin bizim ölçümüze göre güzelliği değil, yarattığı etki, yani; istenen büyüsel etkiyi sağlayıp sağlamadığı olmuştur (Gombrich, 2002: 39).

Nasıl ortaya çıkmış olursa olsun imgesel ve simgesel anlatımın, bugünkü insan kültürünün oluşup, ortaya çıkmasında önemli bir boyutunu oluşturduğunu, sosyolojik olarak da böyle olmaya devam edeceğini, bütün bunların birbirine; düşünsel, bilinçsel bağlarla sıkı sıkıya bağlı olduğunu söyleyebiliriz. Mağaralardaki ve kaya üzerlerindeki, gerçek hayvan resimlerinin arasına serpiştirilmiş simgesel benekli çizgiler, çizgisel ızgaralar, iç içe eğriler, çubuksu çizgiler, dörtgenler gibi geometrik desenler av büyümesi olmasının yanı sıra, sanatta “yapısal ikililik” kavramı kapsamında da değerlendirilmiştir (Lewin, 1998: 206-207).

Tarih öncesi çağlarda inanç kavramı, binlerce yıl önce, çok ilkel yaşam şartlarına sahip olan insan topluluklarında; birbirleriyle ilişki içine girmiş olsalar da olmasalar da, tüm eski dünyada ortak bir din anlayışını kadın bedeni üzerinden yaratmıştır (Aydingün, 2006: 13).

Kadına bu kadar değer ve saygı atfedilmesinin günlük pratikteki karşılığı; doğurganlığı, toprağı ekip biçmesi, çocuk büyütmesi, itibarının gücü, özel güçler atfedilmesi olmuştur. Erkek, kadın olmadan hayat mücadelesi veremeyeceğini, doğayla başa çıkamayacağını çok erken dönemlerde anlayarak, bu yola beraber çıkmanın kaçınılmaz olduğunu görmüştür (Erbil, 2012: 29).

İçinde yaşadığımız çağdaş uygarlık da zaten insan soyunun ve bu soyun iki cinsi olan, kadın ve erkeğin birlikteliğinden doğmuştur. İnsanlığın oluşumundan bu güne kadar Anadolu'da da kadının serüvenine baktığımızda, onun üretkenliği, yaratıcılığı, tüm koşullardaki etkinliği kendisini göstermiştir. Kadın, ilk topluluklarda inanç kavramıyla ön planda olmuştur. Yine ilk kez, Paleolitik Çağda cinsiyetinin ve doğurganlığının bilincine varılmıştır (Şahan, 1998: 60).

İlk insan toplulukları yerleşik yaşam öncesi her canlı için geçerli olan doğum ve ölüm olgusunu anlamaya çalışmakla birlikte kendi nesli için yaratılış konusunu da sorgulamıştır. Başlangıçta, ilk önce kendi neslinin “yaratan” ı olarak gördüğü en yakınındaki kadını kutsamıştır. “Ana” olan, doğuran dişi cins olarak can veren, vücudunu sürekli yenileyen kadının doğuştan gelen bedensel özellikleri erkek bedeninin sade özellikleri karşısında daha üstün olduğu fikrini erkek cinsine kabul ettirmeye başlamıştır. İnsanın yaratıcılık düzeyine eriştiği dönemlerden itibaren üretmiş olduğu sanat eserlerinin ağırlıklı olarak kadın temalı olması da bu düşüncenin somut göstergesidir (Darga, 2013: 43).

İnsanın birkaç milyon yılı bulan doğayla olan mücadele serüveninde üretilmiş olan bu eserler; soyun devamı, yaratıcılık ve bereket anlamına gelmekle birlikte, insanın sanatla yaşamaya başlamasının ilk örnekleridir. Bu örneklerden yola çıkarak Anadolu kültüründe kadına bakış açısını daha iyi anlayabilmek için, Anadolu'nun kronolojik kültürel değişimine bakmak gerekir.

## **2.2. Paleolitik Çağ ve Besin Toplayıcı Yaşam Düzeni**

İ.Ö. 600.000 ile 10.000 arasında, yerkürenin kuzey yarısında, dört buzul dönemi izlenmiştir. Bu dönemleri birbirinden ayıran özellik, sıcak buzullar arası dönemler olmuştur. Çok uzun sürmüş olan buzul çağı sırasındaki iklim değişiklikleri önem taşımıştır. Buzul ve buzullar arası döneminin insanı, avcı ve toplayıcı olmuş, oturduğu, barındığı mekanlar ise; mağaralar olmuştur. Evcil hayvanları olmamış, yaşamlarını el baltaları, bıçak gibi taştan silah ve araçlarla devam ettirmeye çalışmışlardır (Pischel, 1983: 10).

İnsanoğlunun emekleme çağı olan, Paleolitik Çağ günümüzden yaklaşık 2,5 milyon yıl önce başlayıp 10 bin yıl önce sona ermiştir. Bu süre içerisinde buzul arası dönemler birbirini izlemiş, havalar bir soğuyup bir ısındığı için, iklim koşullarının değişiklik göstermesi av hayvanlarının ve insanların sürekli yer değiştirmelerine de yol açmıştır. Bu dönemde insan göçebe yaşamaya mecbur kalmıştır (Çelik ve Metin, 2007: 8).

Pek çok bilim adamı insanlığın geçirmiş olduğu bu çağ dönemini gerçek bir devrim, insanlığın çok büyük işler başardığı bir dönem olarak nitelemektedir. Yaklaşık olarak bir milyon yıla yakın zaman süresince, avlayıcı ve toplayıcı olan toplum, 6-7 bin yıla yakın olan zaman diliminde ise; olağanüstü bir gelişim göstererek, bugün insanlığın ulaştığı noktanın öncüsü olmuştur (Gür, 2010: 5).

İnsanın düşünsel anlamda yavaş yavaş gelişmeye başladığı bu çağda, uzun bir süreç boyunca insan henüz üretime geçememiş, doğada buldukları ile geçinmek zorunda kalmıştır. Erkek avlayarak, kadın da bitki, böğürtlengiller ile küçük hayvanlar toplayarak geçimi sağlamıştır. İnsanın bu çağda, medeniyet yolundaki ilk aşaması ve en büyük kazancı; ateşi keşfetmesi olmuştur (Akurgal, 1998: 3).

Ateşin bulunması ile bu güçlüklerin azalmasını sağlayan insan, bir yandan da yaşamın daha kolay hale gelmesinin yollarını aramaktan vazgeçmemiştir. Onlar için artık yaşamak; yeme, içme, korunma ve barınmadan ibaret değildir. Hayvan kemiklerinden müzik aleti yapmayı keşfetmiş, yaşadıkları mağaraların duvarlarına şekiller çizip, ellerini boyayarak duvarlara basmış, çevrelerinde gördükleri olayları, şekilleri, nesnelere resmedip, heykelcik halinde şekillendirmeye başlamıştır. Böylece yavaş yavaş paleolitik çağ sanatı ortaya çıkmıştır. Her bir keşifte zekası gelişen insanın hayatı sorgulaması da kaçınılmaz olmuştur. Nereden gelip nereye gittiğini? insanı kimin yarattığını? Doğum ile ölüm arasındaki bağlantının ne olduğunu? ilkel şartlarda nasıl canlı kalabildiği gibi, soruların cevabını en yakınında gördüğü “kadın” kimliğinde aramış ve ondan elde etmiştir.

Kadın, “ana” olarak hem çocuğa can veriyor, hem de son derece zor elde edilen, hayati olan besin kaynağı sütü, göğüslerinde mucizevi bir şekilde üretebiliyor, bununla dünyaya getirdiği insanı besleyip büyütebiliyordu. Bu durum; kadın

bedeninin mucizevi özellikleri gibi görünen doğal niteliklerini, erkek bedeninin yavanlığı karşısında son derece üstün bir konuma getirmiştir. Böylece Ana Tanrıça kültüyle ilgili ilk inanç sistemi ve heykelleri ortaya çıkmıştır. Ana tanrıça inancını gösteren ilk kanıtlar bu dönemlere ait mağara duvarlarında yer alan kadınlık betimlemeleri sanatsal üretimlerle kendini göstermiştir (Aydın, 2006: 11-12).

Örneğin; Avusturya'da bulunmuş olan ve 30 bin yıl önce yapıldığı tahmin edilen Villandorf Venüsü, 6 bin yıl önce Anadolu'da yapılmış olan Ana Tanrıça ve Antik çağ Venüsleri, kadın vücudunun güzelliğini yansıtmak amacıyla değil, mağara resimleri gibi büyü amaçlı yapılmıştır (Şenyapılı, 2003: 1).

Anadolu da Paleolitik Çağ, günümüzden yaklaşık 900 bin yıl öncesine kadar gitmektedir. Bu döneme ait Anadolu'da bulunan önemli merkezler ise: Antalya'da Karain ve Öküzini, İstanbul'da Yarımburgaz ve Hatay'daki Üçağızlı Mağaralarıdır (Çelik ve Metin, 2007: 5-6).

### **2.3. Neolitik Çağ Ve Yerleşik Yaşama Geçiş (M.Ö. 8000-5500)**

Günümüzden yaklaşık olarak 9000-10000 yıl önce Anadolu halkları mağaralardan çıkarak ilk kalıcı barınaklarını, yerleşim yerlerini kurarak yerleşik köy yaşamının temellerini atmaya başlamışlardır. Bu ilk yerleşim yerlerinin en önemli özelliği; oldukça eski ve köklü bir birikime dayanan mimarlık geleneğinin gelişmiş bir şekilde uygulamaya koyulmuş olmasıdır. Ancak bu mimarlık geleneğinin de henüz yeterince tanıyamadığımız, mağaradan ilk köylere geçiş süreci içinde topluluklarca biçimlendirildiği anlaşılmıştır. Bu dönem; kentleşme sürecinin ilk aşaması, insanlık tarihindeki ilk yükseliş, medeniyetin emeklemeye başladığı dönem olarak tanımlanmıştır (Belli, 2001: 5).

Neolitik çağda; insan ekonomisini, yaşam biçimini tümünden değiştiren ilk devrim, insanın topraktan besin elde etmesi olmuştur. İnsan bu dönemde toprağa yerleşmiş, ekip biçmeye, bitki yetiştirmeye, yenilebilir ot kök ve ağaçları geliştirmeye başlamıştır. Karşılığında besin, barınak ve bakım sağlayarak, bazı hayvanları evcilleştirmiş, kendisine bağlamayı başarmıştır (Childe, 2010: 54).

Neolitik çağ olarak tanımlanan bu yeni dönemde, çakmak taşı, obsidyen (volkanik cam) gibi keskin aletlerle yapılan tarım, üretimi arttırmıştır. Üretim fazlasını saklamak da, bu dönemde, çanak çömlek üretimini başlatmıştır. Bu dönemde üretimle ilgili olarak kutsal anlam taşıdığı düşünülen çeşitli insan heykelciklerinin de yoğun olarak ortaya çıktığı görülür. Artan insan heykelcikleri, özellikle “toprak ve kadının” özdeşleşmesidir. Toprağın bahar ve yaz aylarında verimliliğinin artması, kışın yok olup tekrar canlanması döngüsünün kadın bedeniyle sembolize edilmesi, o çağlar için yaygın bir inanç sistemi oluşturmuştur. Çünkü; topraktaki gelişmeler gibi insanda, tohum atıldıkça doğuran ve kendi soyunu yaratabilen durumdadır. Toprakla bütünleştirilen kadın artık yeryüzünün hakimi, yaşam ve ölüm veren “Toprak Ana-Ana Tanrıça” olmuştur (Aydingün, 2006: 16).

Neolitik Çağ insanı kadının doğurganlığına, önceki dönemlerin “yaratan ana” inancına, üretim ve bereket kavramını da ekleyerek kadın bedenini toprağa benzetmiştir. Bereketi sağlayan, besleyen ve doğuran kadının, toplumdaki şükran duygusundan kaynaklanan saygın ve önemli bir yer edinmesine yol açmıştır. Neolitik Çağ’ın şişman, etli butlu, iri göğüslü, büyük karınlı, geniş kalçalı ve çeşitli biçimlerde betimlenmiş cinsel organlı kadınları “toprak-tohum-bereket” üçgeninde yüceltildiği ve sembolik olarak tanrılaştırıldığına dair düşünceleri daha da güçlendirmiştir. Yine de “Anaerkil” olarak tanımlanan Neolitik Çağ toplulukları kadın erkek ayırımına gitmeden, hayatı birlikte omuzlayan yükünü ve getirilerini paylaşan, ortak çıkarları gözetken ve birbirleri üzerinde hakimiyet kurma düşüncesini benimsemeyen bir yaşam biçimini ortaya koymuşlardır. Neolitik Çağın bütün “Anaerkil” toplumlarının inanç merkezinde yer alan “Ana Tanrıça” ile insanlar arasındaki ilişkinin “kulluk” mantığından değil sevgi ve şükran duygusundan ileri geldiği düşünülmektedir (Darga, 2013: 44-45).

Neolitik Çağ, Orta Anadolu’da Burdur-Isparta göller bölgesi, Konya-Çatalhöyük, Karaman’daki Canhasan, Burdur yakınlarındaki Hacılar yerleşmelerinde yaşanmıştır. Hacılar ve Çatalhöyük ise; dünyanın en eski ve en önemli Neolitik Çağ yerleşim yerleri olarak bilinmektedir (Alpagut vd., 2007: 5).



### 2.3.1. Çatalhöyük Tanrıçaları

Tarihöncesi çağlara ait en büyük yerleşme merkezlerinden biri olan Çatalhöyük; Konya'nın 52 km. güneydoğusunda, Çumra ilçesi sınırları içinde yer almaktadır. Yerleşme, doğuda Neolitik Çağa, batıda da Kalkolitik Çağa ait yan yana iki höyükten oluşmaktadır. Bugüne değin 14 yapı katı incelenmiş olan doğu Çatalhöyük'ün Erken Neolitik Çağ yerleşmesi 1000 den fazla konut ve 6 bin kişiyi bulduğu tahmin edilen nüfusuyla yakın doğunun bilinen en büyük kasabalarından biri durumunda olmuştur. Yaklaşık 7000-6500 yılları arasında tarihlenen höyüğün bu döneme ilişkin küçük bir bölümü kazılabılmıştır (Belli, 2001: 7).

Çatalhöyük'te dinsel açıdan boğa kültü ve ana tanrıça heykelcikleri çok önemlidir. Aynı zamanda insanın tapınma gereksinimleri sonucu ortaya çıkan ve mabetlerin temelini oluşturan "shrine" adlı kutsal mekanlar yapı komplekslerinin içerisinde yer almıştır. Bu alanlarda, pişmiş toprak ve taştan yapılmış olan heykelciklerle kabartmalar bulunmuştur. Bu betimlemelerde her yaş grubunun gösterilmiş olması dikkat çekicidir (Kulaçoğlu, 1992: 10).

Çatalhöyük'te üç tip figürin vardır: Anthropomorphic (insan biçimli), zoomorphic (hayvan biçimli) ve şekli tanımlanamayan olarak gruplanmıştır. Antropomorfik olanlar da kendi içinde insan, insanımsı ve şematik olarak gruplandırılmaktadır. Figürinlerin çoğu topraktan biçimlendirilmiştir. Taştan olanlar da oldukça fazladır (Haydaroğlu, 2006: 109).

Evlerde ve tapınaklarda bulunmuş olan figürinler eski yapı katlarında daha çok mermer ve kireçtaşından, yenilerdeyse çoğu kez boyalı kilden yapılmıştır. Boyları 0.30 m.yi aşmayan bu yontucuklardan kimileri gerçekçi, kimileride şematik biçimde, tek tek ya da grup halinde biçimlendirilmiştir (Sevin, 2002: 53).

Bu figürinlerde erkek tasviri azdır. Genelde kadın heykelcikleri ele geçirilmiştir. Çatalhöyük'teki kadın heykelcikleri: genç kadınlar, çocuklu ya da çocuk doğuracak kadınlar, yaşlı kadınlar şeklinde gruplanmıştır (Kulaçoğlu, 1992: 10).

Çatalhöyük'te ele geçirilen kadın heykelciklerinde, kadın, ağırlıklı olarak oturur durumdadır. Oturur olmasının nedeni doğum yapıyor olmasıdır. (Görsel-3) İlkel toplumlarda kadınlar, doğum esnasında ebelere ya da yardım eden kişilere tutunarak çömelir ya da oturma pozisyonu alırlardı. O nedenle heykelcikler ağırlıklı olarak bu şekilde biçimlendirilmiştir. Çatalhöyük'te oturan kadın heykelciklerinin çoğunun iki yanında vahşi hayvanlar durmaktadır. Bu hayvanlar gücü sembolize etmektedir. Kadınlar elleriyle; ya bu hayvanları, ya göğüslerini, ya da başlarını tutarlar. (Görsel-4) Kadınların göğüsleri iri ve sarkık, şişman ve iri kalçalıdır (Ergener, 1988: 33).

**Görsel-3: Ana Tanrıça**



Kaynak: Halıcı, 2015.

**Görsel-4: Ana Tanrıça**



Kaynak: Halıcı, 2015.

Çatalhöyük'te az sayıda da olsa ele geçmiş olan taş ve mermerden yapılmış, erkek heykelciklerinin de delikanlı ve olgun erkekleri yansıttığı düşünülmektedir. Bunlar kadın betimlemelerine göre daha zayıf olarak işlenmiştir (Darga, 2013: 50).

#### **2.4. Kalkolitik Çağ (Bakır Taş Çağı M.Ö. 5500-3200)**

İleri üretime dayalı yaşam düzenine geçilmiş olan Bakır Taş Çağı, Anadolu'da günümüzden 7500 yıl önce başlamış ve yaklaşık 2500 yıl sürmüştür. Üreticiliğin daha da ilerlediği bu dönemde köylerin giderek geliştiğini ve kalabalıklaştığını, nüfusun arttığını görmekteyiz. Tarım ve hayvancılığın yanı sıra dokumacılık ve seramik üretimi de gelişme göstermiştir. Yine bu dönemde insan, taş aletlerin yanı sıra bakırdan aletler de yaparak madencilik geliştirmiştir (Alpagut vd., 2007: 5).

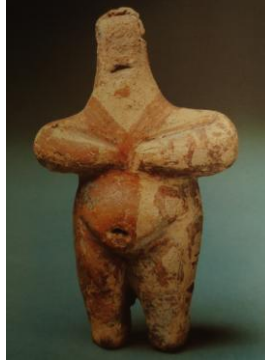
Anadolu da ve Ön Asya'nın diğer topluluklarında Kalkolitik Çağın sonlarında, insanoğlunun toprak altından çıkardıkları madenlerin karışımıyla elde ettikleri bronz madeni, bu dönemin insan topluluklarının siyasal, sosyal ve ekonomik yapılarını

temelden değiştirmiştir. Bu nedenle insanlık ve dünya tarihinde bu ağ dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde insanlar daha önce topraktan ya da taştan yontarak Őekillendirdikleri tanrı veya tanrıça heykelciklerinin madenden yapılmış örneklerini de yapmaya başlamıştır. Kalkolitik dönemde taş aletlerin yanı sıra ilk olarak basit bakır aletler de kullanılmaya başlanmıştır. Bundan sonra, Tunç ağında, kalayla bakırın karışımıyla daha dayanıklı bir maden elde edilmiş, bu çağda genel olarak maden eşya yapımında büyük gelişmeler olmuştur (Lloyd,1998: 16).

Anadolu’da Neolitik ağ’da olduğu gibi, Kalkolitik Dönemde de heykelcikler yapılmıştır. Ne geçmişte ne de son yıllarda yapılan arkeolojik kazılarda Kalkolitik ağ’a (M.Ö.5500-3200) tarihlenebilen, Karaman yakınlarındaki Can Hasan’da ele geçirilen mermerden yapılmış, ayakta duran bir erkek heykelciği dışında şu ana kadar bu döneme ait başka bir örnek bulunamamıştır. Bu durum, Kalkolitik ağ’da da kadının gücünün doğuran ve besleyen “Ana Tanrıça” olarak devam ettiğinin bir göstergesi olarak dşnlmştir. Baş ve gövde de daha az ayrıntıya girilerek yaratılan sivilizasyonun en belirgin örneklerine, geç neolitik’te, Burdur’da rastlanmıştır. Neolitiğin sonlarında başladığı görülen bu uygulamada, heykelciklerin; kol, bacak, kalça kıvrımlarının azalarak, bazen kazıma ve çizgilerle ifade edildiği görülmektedir. Burada sanatçıların geleneksel plastik heykelciklerdeki görüntü bütünlüğünü devam ettirmek istedikleri anlaşılmaktadır.

Kalkolitik ağda, Anadolu’da, önemli bir heykelcik grubu karşımıza çıkmaktadır. Kilia Tipi denilen mermer heykelciklerin boyu 10-17 cm arasında değişmektedir. Figürinlerin hepsi ayakta duran kadın betimlemeleridir. Başlar silindirik, uzun bir boyun üzerinde dik açı çizerek geriye doğru durmaktadır. Baş, tam plastik Őekilli olup, üzerinde burun ve gözler kabartma Şeklinde belirtilmiştir. Kulaklar sivri uçlu çıkıntılar Şeklinde betimlenmiş, ağız kısmı ise hiç işlenmemiştir. Bazı heykelciklerde yapılan malzemenin üzerine desenler, Şekiller ve boyamalar yapıldığı da grlmştir. (Görsel-5) Bu boyamalar ağırlıklı olarak iki renk olarak gerçekleştirilmiştir. Bu heykellerde göğüsler ise hiç belirtilmemiştir (Aydingün, 2006: 24-25).

### Görsel-5: Ana Tanrıça Heykelciği, Hacılar



Aktaran: Kulaçoğlu, 1992: 64.

Kadın heykelciklerinde üç boyutlu plastik görünümünden uzaklaşmakla birlikte heykellerde ayrıntılarda azalma fark edilir. Baş ve boyun bölgelerinde uzamalar görülürken soyut bir görünüme doğru geçiş başlamıştır. Bu döneme ait Kadın figürinleri örnekleri daha çok Orta Anadolu'nun güneyinde: Burdur-Hacılar, Çorum-Alacahöyük, Karaman-Can Hasan, İç Batı Anadolu'da Orman Fidanlığı, Trakya'da Aşağı Pınar, Malatya-Aslantepe, Güney Doğu Anadolu'da Tell Kurdu, Hacinebitepe, Doğu Anadolu Bölgesinde Van-Tülintepe, Güney'de Urfa-Norşintepe höyüklerinde ortaya çıkartılmıştır (Darga, 2013: 52).

#### 2.4.1. Hacılar Tanrıçaları

Burdur'un 26 km. güneybatısında Hacılar köyü yakınlarında yaklaşık 150 m. çapında, 5m. Yüksekliğin de bir höyüktür. Deniz yüzeyinden yüksekliği 940m.'dir. 1957-60 arasında James Mellaart tarafından kazılar yapılmış, kısa süreli dört kazı dönemi sonunda Neolitik ve Kalkolitik çağların çeşitli evrelerini yansıtan kültür belgeleri ortaya çıkartılmıştır (Şahan, 1998: 16).

Bunlar arasında her odada evlerde yapılan işlerle ilgili önemli kanıtlar bulunmuştur. Ocaklar, değirmen taşları, yiyecek ve dokuma hazırlama işleriyle ilgili kanıtlara rastlanmıştır. Topluluğun simgesel ya da dinsel yaşamına ilişkin tüm kanıtlar, buluntu yerinden çıkarılan zengin heykelcik serilerinden elde edilmiştir (Roller, 2004: 52-53).

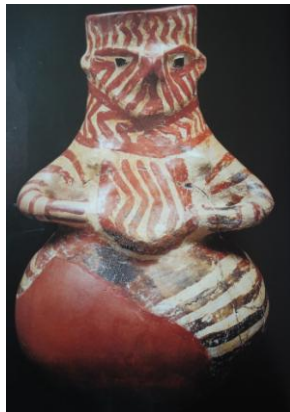
Hacılarda, Neolitik Çağın sonlarında, ana erkil yaşam düzeninin kesintisiz olarak devam ettiğini gösteren buluntuların başında, topraktan yapılmış Ana Tanrıça

heykelcikleri gelmektedir. Hacılarda evlerin tabanlarında, ocakların etrafında ele geçen tanrıça heykelcikleri; ayakta duran tanrıça heykelcikleri, oturan tanrıça heykelcikleri, uzanmış dinlenir durumdaki tanrıça heykelcikleri ve tahtında oturan tanrıça heykelcikleri olarak gruplandırılabilir. Genç kadın heykelciklerinde saçlar atkuyruğu şeklinde, yaşlı kadın figürinlerinde ise; topuz yapılmış olarak ifade edilmiştir. Erkek heykelciklerinin Hacılarda hiç bulunmamasına karşın, erkek çocuk tasvirleri ise; anasının kucağında ya da tanrıçası ile birlikte yorumlanmıştır (Kulaçoğlu, 1992: 11).

Heykelciklerin çoğunluğu çıplaktır. Kadının anatomik özellikleri olan meme, kalça ve karın bölgeleri net bir şekilde betimlenmiş; bunun tersine yüz, kollar ve bacaklar gibi anatomik açıdan cinsiyet belirtmeyen özel bölümler ise; şematik bir tarzda gösterilmiştir. Hacılar figürinleri, insanın üremesi ile yırtıcı hayvanlar arasında yakın bir ilişki olduğunu da göstermektedir (Roller, 2004: 53-54).

Bu dönemde sanatçılar heykelciklerini artık statik olarak biçimlendirmemiş, tam tersine sanki canlı, gözlemlerine dayanarak biçimlendirmeye başlamışlardır. Figürinlerde üreme organları abartılarak gösterilmiş, ana tanrıça figürinlerinde ise; ilk kez yüz ifadelerine önem verilmeye başlanmıştır. İri badem gözlerle, şematik bakışlarla ifade verilmeye çalışılmıştır. Vücut ayrıntıları çizgi tekniği ile işlenmiştir. (Görsel-6) Hacıların Geç Kalkolitik Çağ tabakalarından çıkarılan Ana Tanrıça figürinlerinde bu değişimi görmek mümkündür (Belli, 2001: 15-16).

#### **Görsel-6: Kadın Figürini, Hacılar**



Aktaran: Renda, 1993: 74.

## 2.5. Eski Tunç Çağı (Erken Tunç Çağı M.Ö. 3200-2000)

Bakır ve kalayın alaşımından elde edilen tunç madeninin keşfedildiği M.Ö. 4. bin yılın ikinci yarısı ile, itibaren M.Ö. 3. bin arasında insanlar şehir topluluklarını oluşturmuştur. Tarım ve hayvan yetiştiriciliğinin yanında tuncu da kullanmaya başlayarak ticari-ekonomik ve sosyokültürel gelişmelerini hızlandırmıştır. Tunç medeninin kesici aletler olarak günlük yaşamda kullanılması, hammaddesi sert olan taş, mermer gibi maddelerin işlenmesini kolaylaştırmıştır. Böylece M.Ö. 3. binde günlük yaşamda yeni malzemelerin kullanımı ve yapımı artmıştır. Tuncun insan yaşamına girmesiyle değişen yaşam şekli demirin keşfine kadar aşağı yukarı aynı özellikler içinde geçmiştir (Aydingün, 2006: 29).

İlk asker sınıfının ortaya çıktığı Tunç Çağında erkek; toplumun koruyan gücü olarak güçlü bir rol ve meslek sahibi haline gelmiştir. Fiziksel gücün toplumdaki değeri artmış, kamusal alanda erkekler kadınların ellerinde bulundurdukları ruhsal ve dünyevi güce de egemen olmaya başlamışlardır. Hatta kas gücünü gerektiren gelişmeler arttıkça aile yapısı da yavaş yavaş erkek lehine dönüşmüştür. Yazının hala tanınmadığı Anadolu'nun M.Ö. 3 binli yıllarında kadının toplumdaki sosyal gücü devam etse de, Tunç Çağının sonuna doğru ekonomik gelişmeler nedeniyle kadının gücünün giderek kaybolduğu ve “babaerkil” inanç ve toplum sistemine geçildiği görülmektedir (Darga, 2013: 54).

Bu olguyu pekiştiren diğer gelişmeler art arda gelmiştir. Tarımsal üretimde üstlendiği rolünün, dar bir alanla sınırlanmaya başlayan kadın, çömlekçilikten de uzaklaşmaya başlamıştır. Saban, tekerlek ve çömlekçi çarkından sonra dokuma tezgahı da icat edilmiştir. Her ne kadar tezgah başında çalışan kadın olsa da, mucidi erkek olmuştur. Zanaatın, basit ev ekonomisi işinden çıkarak, bir iş kolu haline dönüşmesi toplumun bir kesimini; marangoz, dülger, dabakçı, yontucu, metalurji ustası haline getirmiştir. Fakat bu ustaların çoğu, yine erkeklerden olmuştur (Erbil, 2012: 58).

Bütün bu toplumsal değişim ve dönüşüme rağmen Anadolu Eski Tunç Çağı idolleri, erkeği ender olarak temsil etmiştir. Yine, çoğunlukla kadın figürünleri bulunmuştur. Nitelikleri bakımından dinsel amaçla yapılmışlardır. Kökeninde din

vardır. Eski Tunç Çağı insanları da üst paleolitikten itibaren devam eden, kadının doğuruculuk niteliğini kutsama geleneğini bu dönemde de sürdürmüşlerdir. Ancak bu çağın tanrıça figürinleri artık önceki dönemlerde görüldüğü gibi abartılı hatlarla değil, daha realist ölçülerde hatta idollerde olduğu gibi, bazen de şematik betimlemelerle yapılmaya başlanmıştır (Kulaçoğlu, 1992: 11).

İlk Tunç Çağının kadın figürinlerinin İkiztepe, demircihüyük, Çıkrık, Kaklık, Afyon, Nurda, Horoztepe, Alacahöyük figürinlerinde olduğu gibi, günümüzde gözde olan ideal kadın tipinde, küçük göğüslü ve zayıf biçimde olmaları dikkat çekicidir (Görsel-7).

### **Görsel-7: Stilize Kadın Heykelciği**



Aktaran: Kulaçoğlu, 1992: 83.

Bu heykelciklerin pozisyonları ve yüz ifadeleri içerik değişikliğini ortaya koymaktadır. Çoğunlukla ya ellerini dizlerinin üstüne koymuş oturuyor ya da ayakta ellerini yukarı doğru kaldırmış olan bu kadınlar, önceki dönemlerden çok farklıdır. Özellikle İç Batı Anadolu Bölgesi'nde Afyon- Eskişehir civarında bulunan, oturur durumdaki kadın heykelcikleri; ellerini dizlerine koymuş, uzun boyunlarını bir kenara bükerek sakin bir şekilde ifade edilmişlerdir. Bu da bize Tunç Çağı kadınlarının güçlü ve her şeye hakim bir ana tanrıçadan daha çok, insani bir kişiliğe bürünmüş olduklarını göstermektedir (Darga, 2013: 56-58).

Bu idoller, Ana Tanrıça imajını devam ettiren semboller olmalarının yanı sıra ilk Tunç Çağı sanatçılarının, insan bedenini, üç boyuttan iki boyuta indirgemeyi başardığı objeler olarak, 5 bin yıl öncesinden günümüzün modern sanatına temel teşkil ederler (Aydingün, 2006: 40).

## 2.6. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi (M.Ö. 1950-1750)

Anadolu'da tarihi çağlar 2. binyılın başlarında Eski Asur dilinde yazılmış, Kültepe Höyüğü (Kayseri) Kanis kökenli tabletlerin bulunması ve okunup anlaşılmasıyla algılanmıştır. Bunların içeriğinden “Asur Ticaret Kolonileri” olarak adlandırılan bu çağın, aşağı yukarı 180-200 yıl sürdüğü anlaşılmaktadır (Darga, 2013: 71).

Asurlu tüccarlar yazı ile birlikte silindir mühürlerini de getirmişlerdir. Anadolu insanı da bu mühürler üzerindeki tanrı ve tanrıça motiflerinden Mezopotamya tanrılarını tanımıştır. Kendi tanrıları ile birlikte Mezopotamya tanrılarını da kabul ederek, dini inançlarında rol oynayan bu değişimi sanatlarına da yansıtılmışlardır. Koloni çağının eserleri çoğunlukla Kültepe- Kaniş, Acemhöyük, Boğazköy, Alişar gibi merkezlerde yapılan kazılarda ele geçen eserlerle tanınmaya başlamıştır. Genel olarak bu tanrı ve tanrıçalar beş grupta incelenmiştir: Hayvanlar Hakimesi (Potnia Theron), Hayvanlar Hakimi (Potnias Theron), Tanrı Üçlüsü (Ailesi) ana-baba-çocuk, Kılıçlı Tanrı, elleri ile göğüslerini takdim eden Tanrıça.

### Görsel-8: Tanrıça Figürini



Kaynak: Halıcı, 2015.

Koloni Çağında, tanrı ve tanrıça betimlemelerinin yapımında kıymetli ve yarı kıymetli malzemeler kullanılmıştır. Kültepe kazılarında ele geçen fildişi çıplak tanrıça ile fayans tanrıça bunlara örnektir. Cinsiyet uzvu büyük bir üçgen ile gösterilmiştir. (Görsel-8) Bu durumda yine; çoğalma, bereket ve analığı ifade etmektedir (Kulaçoğlu, 1992: 12).



## 2.7. Hititler ( M.Ö. 1700- 1100)

Hititlerin II. binyıl başlarında, Asur Ticaret Kolonileri zamanında Orta Anadolu'ya yerleştiklerini daha sonra mevcut krallıkları birer birer hakimiyetleri altına alarak Anadolu'da ilk defa bir siyasi birlik kurmuş olduklarını bilmekteyiz. Bu tarihlerde Ön Asya dünyasının siyasi güçlerinden birini teşkil eden Hitit Devleti, yaklaşık olarak M.Ö. 1700- 1100 tarihlerine kadar hakimiyetini sürdürmüştür. Hitit kanunları özellikle Mezopotamya kavimleri kanunlarından daha insancıl olması ve çok katı olmaması yönünden farklılık göstermiştir (Bryce, 2003: 24-25).

Hitit devlet yönetiminde Kral ve Kraliçe yönetimin mutlak hakimi olmuş, Krallık babadan oğla geçmiştir. Kraldan sonra devlet yönetiminde en yetkili kişi "Tavananna" denilen kraliçe olmuştur (Darga, 2013: 137).

Hitit kültüründe Güneş Tanrıçası birçok metinden de anlaşıldığı gibi tanrıların en eskisi olmasıyla birlikte, en önemlisi de olmuştur. Bunun Eski Anadolu'daki "Ana Tanrıça" inancının etkisinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Hititlerin savaşçı yaşam biçimlerinin ana tanrıça ile bağlantılı, dini inanç biçimiyle hiçbir şekilde ilişkili olmamasına karşın, kadın ögesini dinsel konularda devre dışı bırakmadıkları da görülmüştür (Uhlig, 2001: 168).

Hititlerde baş tanrı Gök Tanrısı ise, baş tanrıça ile birlikte federal Hitit Devleti'nin en önemli birleştirici gücünü oluşturmuştur. Dışı tanrıya tapma geleneği Anadolu'da Taş Çağı boyunca egemen olmuş, hatta o dönemde kadın tanrı, baş tanrı ünvanı almıştır. Aynı inancın daha sonraki dönemlerde de devam ettiği görülmektedir. Nitekim Hattilerde "Vuruşemu", Hurrilerde "Hepat", Hititlerde "Arinna'nın Güneş Tanrıçası", Geç Hititlerde "Kubaba", Yunan ve Roma dönemlerinde ise "Kybele" adları ile anılan tanrı kadınlar, Yeni Tunç Çağından beri tanıdığımız Anadolu geleneğini sürdürmüşlerdir. Bu geleneğin sanata yansımaları ise; ağırlıklı olarak heykelle olmuştur. Hitit sanatında heykelin çok büyük anlamı ve önemi vardır. Bunun nedeni ise; tanrı ve tanrıça heykellerinin, yurtlarının kutsal simgeleri olarak görülmüş olmasındandır (Akurgal, 1998: 120-121).

Günümüze kadar ulaşmış olan Hitit sanat eserlerinin hemen hepsi kraliyet sanatının örnekleridir. O nedenle ihtişamlı heykel ve kabartmalar önemli yer tutmuştur. Sanat eserleri şehirlerin güzelleştirilmesinde, tapınakların bezenmesinde kullanıldıkları gibi kişisel konum ve farklılıkların belirtilmesinde de önemli rol oynamışlardır (Koç, 2006: 77).

Hititler Heykel sanatında, doğa izlenimlerinin optik görüntüsüne dayanan anlatıma yaklaşmamıştır. Sanatta arkaik anlayışları bütün uygarlıkları boyunca devam etmiş, dolayısıyla blok anlatımı yani figürlerin kitle görünüşleri önem kazanmıştır (Görsel- 9).

Figürlerin cephe ve yanlarını yüzeyler halinde düzleştirerek ve yüzeylerin üzerini kimi öğeleri stilizasyona tabi tutarak süslemişleridir. Böylece heykeller, düzenlenmiş yüzeylerle toplu hale getirilmiş ve heykellere anıtsal bir etki kazandırılmıştır (Görsel-10) (Turani, 1997: 122).

**Görsel-9: Geç Hitit Tanrıça Kubaba**



Aktaran: Kulaçoğlu, 1992: 127.

**Görsel-10: Geç Hitit Kabartması**



Kaynak: Halıcı, 2015.

### **2.7.1. Hitit Kültüründe Sosyal Yapı ve Kadın**

Hititler sosyal yaşamı düzenlemek ve disipline etmek için bazı yasalar uygulamışlar ve hukuk sistemlerini ona göre düzenlemişlerdir. Buna örnek olarak evlilik ve boşanma ile ilgili konulardaki yasa maddelerini gösterebiliriz. Hititlerde aile yapısının ataerkil bir düzen taşıdığı ve aile başkanı olan erkeğin, karısı ve çocukları üzerinde egemenliği söz konusudur. Evlilik; kızın evleneceği erkeğin evine gitmesi anlamına gelmekteyse de bunun yanında erkeğin içgüveyi olarak kızın babasının evine gitmesi de söz konusudur.

Hitit halk kadınının sosyal mevki ve sahip olduğu hakları aydınlatan bilgiyi kısmen, Hitit kanunlarından öğrenebilmekteyiz. Bu kanunlar daha çok bugünkü terimle; medeni hukuk ve ceza hukukunun birlikteliğini ortaya koymaktadır (Darga, 2013: 186).

Hititlerde en önemli özelliklerden biri, insan hayatına, insanda kişiliğe büyük önem vermiş olmalarıdır. Şeref ve onur kırıcı cezalar mevcut olmayıp, esirlerine de eziyet etmemişlerdir. Hititler de ailenin ataerkil olmasına rağmen kadına verilen yer de değerli olmuştur.

Hitit inancında, tanrılar da insan biçiminde düşünülmüştür. Yalnız biçim olarak değil, her yönüyle tanrılar insana benzetilmiştir. Böylece; tam bir insan gibi hayal edilen tanrıların betimleri de, doğal olarak insan biçiminde olmuştur (Dinçol, 1982: 33-35).

## **2.8. Urartular (M.Ö. 900-600)**

Urartu sözcüğü aslında; ulusun, ülkenin adı anlamına gelir. Daha doğrusu o adın Asurlularca, kendi tarihlerinin son yüzyıllarında kullanılan biçimidir. Bu ad I.Salmanassar döneminden İ.Ö. 1280-1261'den (diğerlerine göre İ.Ö. 1274-1244) itibaren, Asur belgelerinde “uruatri” biçiminde geçmektedir. Asurluların “Atri” biçiminde yazdığı bölüm, elbette o dönemdeki (İ.Ö.1200'lerdeki) en yaygın Anadolu dili olan Luvi dilinin Adral Atra (erkek koca, özellikle Ana Tanrıçanın kocası olan tanrı) adını akla getirmektedir. Dolayısıyla, Uri-Atri adının Adra ülkesi demek olabileceği de gözden uzak tutulmamalıdır (Umar, 2013: 11).

Urartu Krallığı'nın başkenti Tuşpa, yani bugünkü Van Kalesidir. Çok tanrılı olan Urartu krallığının resmi devlet dini konusunda en sağlıklı bilgiyi Van ovasının kuzeydoğusunda bulunan Meher Kapısı'ndaki çivi yazıları vermektedir. Urartu krallığı döneminde bu tür kaya nişlerine “Haldi Kapısı” adı verilmiş ve içinden Tanrıların çıkacağına inanılmıştır. Urartu Krallığı'na ait tüm tanrıların bir sıra düzen içinde sınıflandırıldığı bu önemli yazıtta, başkent Tuşpa'da tanrılara ne zaman ve hangi tür hayvandan kaç adet kurban kesileceği tek tek belirtilmiştir. Tanrıların dörtte üçünü erkek tanrılar, 16 tanesini tanrıçalar, bir kısmını ülke dağ geçitleri, göl

gibi eski totem inançlarını yansıtan tanrılar, bir kısmını da baş tanrı Haldi'nin soyut ve somut nitelikleri oluşturmaktadır. Altın, gümüş ve bronz gibi metallere yapılmış madalyon ve pektoraller (gerdanlık) üzerindeki ilginç resim sahnelerinde tanrıça Arubani, aslan üzerinde ayakta duran tanrı Haldi'ye oğlak sunarken gösterilmiştir. Yani, burada; ana tanrıça olduğu anlaşılan Arubani, gerek hayvanların gerekse bitki ve tarım ürünlerinin verimliliğini arttırmak için elinde veya yanında bu tür sembol hayvanlarla birlikte betimlenmiştir (Belli, 2001: 33-35).

Urartu kadınına ilişkin bilgileri yazılı belgeler ve arkeolojik bulgulardan öğrenmekteyiz. Urartularda ana tanrıça veya kadının kutsallığıyla bir tutulan, Kibele kültü kapsamında bir inancın olmadığı görülmektedir. Urartu'da sosyal yaşam veya kişilerin yaşamlarına ait bilgi veren yazıt bulunmamaktadır. Yazıt ve kitabeler, kralın faaliyet ve politikalarını anlatan, güçlü bir iktidar diline sahip metinlerden oluşmuştur. Urartu sefer yazıtlarında, esir olarak ya da ganimet olarak çok sayıda kadın verildiği anlaşılmaktadır (Darga, 2013: 246).

Bunların yanı sıra Urartular, sanatsal anlamda yaratıcı bir uygarlıktır. Asur etkisinde kalmış ve o geleneği sanatsal anlamda devam ettirmişlerdir. Urartulara ait çanak-çömleklerde; bakır, tunç gibi madeni eserlerin etkisi görülmüştür. Kırmızı renkli, parlak yüzeyli olan bu kaplar; yonca ağızlı testiler, şişkin karınlı çömlekler ve insan yüzü şeklindeki vazolar biçiminde yapılmıştır (Ölmez vd., 2008: 38).

## **2.9. Frig Dönemi (M.Ö. 750-300)**

Frigler, Troia'nın tahrip edilmesinden sonra M.Ö. 1190 sıralarında Anadolu'ya gelen balkan kökenli boylardan biridir. Ancak siyasal bir topluluk olarak ilk defa M.Ö. 750'den sonra ortaya çıkmıştır. Midas döneminde ise; (M.Ö. 725-695/675) bütün Orta ve Güneydoğu Anadolu'ya egemen olarak, güçlü bir krallık düzeyine ulaşmışlardır. Hind-Avrupa kökenli oldukları halde kısa bir süre içinde Anadolulaşmışlar ve bir yandan Helen, öbür yandan Geç Hitit etkileri altında kalmış olmakla birlikte; özgün, Anadolulu bir kültür oluşturmuşlardır (Akurgal, 1998: 265).

Frig sanatından günümüze kadar fazla örnek kalmamış olsa da ele geçen eserlerde; Yunan, Asur ve Geç Hitit dönemi etkileri görülmektedir. Kireç taşı, fildişi,

ağaç gibi malzemeler kullanılarak yapılan heykellerin en güzel örnekleri; toprağın, bereketin ve kentlerin tek hakimi olarak kabul edilen Ana Tanrıça Kybele (Kibele) adına yapılmış olanlardır. Kabartma sanatı örneklerinde ise; ahşap, taş ve pişmiş toprak gibi malzemeler kullanılmıştır. Taş kabartma örnekleri orthostatlarda, kaya mezar ve anıtlarının cephelerinde yer almıştır. Bu kabartmalarda; at, boğa, sfenks gibi figürler görülmektedir. İşlenişinde ise; Asur ve Geç Hitit etkilerine rastlanmaktadır. Friglerin; maden işlemeciliğinde, keramik sanatında ve ağaç işlerinde de gelişmiş olduğunu söyleyebiliriz (Ölmez vd., 2008: 31-32).

### **2.9.1. Frigler’de Sosyal Yapı ve Kadın**

Friglerin en önemli kentlerinden birisi de Ankara olmuştur. Ankara’nın 150 km. batısında yer alan Pessinus, Frigler için büyük bir tapım merkezidir. Teokratik bir düzenle yönetilen bu kentin başında, büyük rahip ve bir ruhban heyeti yer almıştır. Tanrıların büyük anası denilen Kybele’nin heykelinin yontulduğu taşların, kutsal olduğuna ve gökten düştüğüne inanılmıştır (Desti, 2009: 123).

İnançsal anlamda frigler’de kadın; yine bereketin, gücün her şeye hakim olanın sembolü olmuştur. Ağırıklı olarak Hititlerin örf, adet, gelenek, görenek ve yaşam tarzlarını devam ettiren frigler, coğrafi olarak da bu kültüre yabancı değildir. Orta Anadolu’daki başlıca Frig merkezlerinde ele geçen irili ufaklı çok sayıdaki betimin Ana Tanrıça’ya verilen önemi gösterdiği kuşkusuz ise de, tanrıçanın dinsel törenleri hakkındaki kanıtların sınırlı olması şaşırtıcıdır. Her hangi bir Frig yerleşmesinde tanrıçanın tapınağı olarak saptayabileceğimiz bir yapı yoktur (Roller, 2004: 93).

Frigler’in, Hitit uygarlığının kimi unsurlarının İ.Ö. 1.bin boyunca yeşeren yeni Anadolu uygarlık birimlerine aktarılmasında çok önemli bir rol oynadıkları anlaşılmaktadır. Anıtsal yapılar ve kaya kabartmaları buna birer örnektir. Frig kaya anıtları, tepe noktası kıvrımlı süsleme unsurlarıyla donanmış üçgen bir alınlığın göze çarptığı yontulmuş cephelerden oluşur ve inşa edilmiş tapınakların genel görüntüsünü vermektedir. Kimilerinde niş içine konulmuş Kybele heykeli gibi tapım amaçlı bazı ayrıntılar, kimilerinde ise; ender de olsa yazıtlar görülmektedir (Desti, 2009: 125).

Hititlerde, Kubaba olarak adlandırılan Kybele, Friglerin gözünde doğa tanrıçası, hatta doğanın bizzat kendisi olarak kabul edilmiştir. En önde gelen kutsal hayvanları, yırtıcı bir kuş ve aslan olan tanrıçanın “Attis” adında da bir sevgilisi vardır. Kuşkusuz bu olay; toprağın, Ana Tanrıçanın döllenmesini sembolize etmektedir (Belli, 2001: 37).

Frig kadınının üretim zincirindeki önemli bir halka olduğu ama sosyal statü noktasında hak ettiği yerde olmadığı anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra doğurganlığından dolayı, kutsallığı ve toplumsal önemini korumaya devam etmiştir. Kibele figürlerini, ana tanrıça inancının bir devamı olarak algıladığımızda, karşımıza oldukça farklı bir ana tanrıça imajı çıkmaktadır. Ana tanrıça inancının tarihsel seyrine baktığımız zaman Friglerin alışılmışın dışında bir sürece tanıklık ettikleri anlaşılmaktadır. Ana tanrıça inancıyla, kadının toplumsal rolü üzerinde doğrudan bir bağlantının olduğu genellikle kabul edilir. Ancak daha önce pişmiş toprak figürler, taştan, oldukça stilize idoller ve alçak kabartma biçiminde gördüğümüz ana tanrıça betimleri frig dünyasında daha anıtsal bir görünüme kavuşmuştur (Görsel-11). Bu anıtsallık daha önce yapılmış olan figürlerin ölçülerini fazlasıyla aşmıştır. Nişlerdeki Kibele kabartmalarıyla, Kibele heykelleri bu yeni imajın ürünü olmuştur. Böylece ana tanrıça inancının daha kamusal/resmi bir unvan kazandığı anlaşılmaktadır.

### **Görsel-11: Tanrıça Kibele Heykeli**



Kaynak: Halıcı, 2015.

Toprak ana inancında, kadının doğurganlığı kutsallaştırılırken, artık göksel kökenli eril tanrılar daima baş tanrı olarak kabul görmeye başlamıştır. Bu süreçte kadının doğurganlığından çok; erkeğin döllemesinin, tohum bırakmasının yanı sıra, yaşamsal faktör olarak ön plana çıkarılması erkeğin ekonomik yaşamdaki gücünün göstergesi olmuştur. Kadının gelinen süreçte yaratıcı statüsü elinden alınmış, sadece taşıyıcı konumuna indirgenmiştir. Buna rağmen, Frig dünyasında kadının, diğer Anadolu toplumlarına nazaran daha aktif bir toplumsal rol oynadığı söylenebilir (Darga, 2013: 256-257).

Bu durumda bize; Frig ana tanrıçasının, günümüzün doğurganlığını ve besleyip büyütme içeren geleneksel analık nitelikleriyle sınırlanmadığını, yaşamın pek çok yönüne temas edebilen ve bilinenle bilinmeyen arasında vasıta olabilen, koruyucu bir güç olduğunu düşündürmektedir (Roller, 2004: 125).

### **2.10. Anadolu ve Ana Tanrıça**

Ön Asya tarihinde, en eski insan yerleşmelerinin Anadolu topraklarında görüldüğü yapılan bilimsel araştırmalarla ortaya konulmuş bir gerçektir. Anadolu kuzey ve güney yarımküreleri arasında, subtropical (ılıman ve yağışlı) iklim kuşağında yer almaktadır. Bu özelliği Anadolu'ya tarihin en eski devirlerinden itibaren insan yerleşmelerini kendisine çekebilecek olanaklar sağlamıştır. Bu kuşak, çeşitli bitkileri ve hayvanları ile bu topraklara gelip yerleşen insanlara çok önemli gereksinimlerini karşılama imkanı sağlamıştır.

Aynı zamanda batı ülkelerindeki eski yüksek uygarlıkların gelişmesi için şart olan Anadolu etkileri, Yunanistan ve Grit'deki uygarlıkları da geliştirmiştir. Bu etkiler de bizim bugün Avrupa uygarlığı olarak tanımladığımız uygarlığın gerçek temelleridir (Uhlıg, 2001: 74-75).

Anadolu coğrafyasında, ana tanrıça düşüncesi, toprak kadın heykellerine yakıştırılan özelliklerin evrimiyle gelişmiş olmalıdır. Belki bu heykeller, bereketi arttırmak amacıyla toprağa gömülmüştür. Büyü yüklü bu nesnelere önceleri soyut bir kavram olan yaratıcı güçlere ait sayılmış, daha sonra ise heykellerin kendileri, yaratıcı güçle bir tutulmuştur. Bereketin ve doğurganlığın artması için heykellere

adaklar adanarak kurbanlar sunulmuştur. Toprak kadın heykelleri, daha sonraki yüzyıllarda görünen tanrıçaların anaları olarak kabul edilmiştir. Toprak-kadın heykellerinin analarını ise; Doğu Anadolu’da, tarım uygarlığının ilk başladığı, yerleşik yaşamın filizlendiği topraklarda aramak gerekmektedir. Anadolu’nun, ana tanrıçalarından sonuncusu ve en önemlilerinden birisi de Efes Artemisi olmuştur (Görsel-12) (Ergener, 1988: 36-37).

### **Görsel-12: Efes Artemis Tanrıçası**



Kaynak: “Sanal”,2015: 4.

Anadolu’nun hemen hemen tüm neolitik yerleşmelerinde karşımıza çıkan çıplak kadın heykelcikleri, din tarihi ve sosyal tarih açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü bunlar; kadının doğurucu niteliğinden dolayı “yaratıcı büyük ana” olarak kendisine tapınılmak için yapılmış izlenimi vermektedir. Tapınılan varlığın dişi olması, neolitik insanların, anaerkil (maderşahi) bir toplum içerisinde yaşadıklarını göstermektedir. Anaerkil yaşam tarzı Anadolu’da çok uzun zaman devam etmiştir. Hatta Hititler ve Frigler’de bile izlerinin devamı görülmektedir. Bu dönemlerde insanoğlunun belki de en orijinal ve etkin yaratısı, ilkel heykeltıraşlık örnekleri diyebileceğimiz çıplak kadın heykelcikleridir (Kulaçoğlu, 1992: 11).

Anadolu’da çok tanrılı din inancı Roma döneminin sonlarında ortaya çıkan, tek tanrılı bir din olan Hristiyanlığın doğuşuna kadar devam etmiş, artık tek tanrılı bir dine sahip olan Bizans devleti döneminde de sona ermiştir. İlginç olan da çok tanrılı dinlerin çoğunun doğuşuna sahne olan Anadolu topraklarının, tek tanrılı bir din olan Hristiyanlığın doğuşuna da sahne olmasıdır.



Dünyanın birçok yerinde görülen Ana Tanrıça mitlerinin ve simgelerinin, insanın doğumunu temel alan, doğurgan kadın teması, özellikle de rahmi ön plana çıkaran göstergelerle özdeşleştirilerek mistik simgelerle ifade edilmiştir.

### **Görsel-13: Ana Tanrıça Heykelciği**



Kaynak: Halıcı, 2015.

Ana Tanrıça simgeciği Asya’da Umay adıyla anlatılırken, Sibirya’dan Malta’ya, doğudan batıya yayılım göstermiş, Avusturya’da Willendorf adıyla bilinip oradan Fransa, İtalya, İspanya, Güney Amerika’ya kadar dünyanın her bir bölgesinde tapınım görmüştür. Anadolu’da ise; Artemis, Kibele, Kubaba olarak adlandırılmıştır (Okan, 2004: 64-65).

Bugün üzerinde Türkiye Cumhuriyeti Devletinin yer aldığı bu topraklarda yaşamış insanların, dünya kültürü ve uygarlığının gelişmesinde çok büyük katkıları olmuştur. Özellikle; din tarihi açısından, Anadolu’nun Önasya ve antik Ege dünyasına katkıları önemlidir. Bu konuda en önemli yeri şüphesiz ki diğer tanrılara ve dinlere öncülük eden “Ana Tanrıça Kültü” almaktadır (Görsel-13). Tarih öncesinin en gerilerinden tek tanrılı dinlerin yerleştiği dönemlere kadar uzanan ve Akdeniz yöresini kapladıktan sonra bir yandan Asya’nın içlerine dek yayılan, birçok ulus, uygarlık ve kültürlerde değişik adlarla anılıp, hep aynı prototipe indirgenebilen ana tanrıça inancının kaynağı Anadolu olmuştur (Kulaçoğlu, 1992: 14-15).

### **2.11. Anaerkil Yapıdan Ataerkil Yapıya Geçiş**

Geç Neolitiğe kadar sosyo-ekonomik yapı içerisinde üstlenmiş olduğu rol bakımından, erkekte daha önemli bir pozisyonda olmasına, itibarının yüksekliğine ve hatta merteye olarak tanrıçalaştırılmasına rağmen, kadının erkekle eşit haklara

sahip olduğunu biliyoruz. Kadın; tarih boyunca, hiçbir zaman, baskıyı ve otoriteyi temsil eden bir cins olmamıştır. Bu durumun nedeni, üretimin ve paylaşımın toplumsal ya da toplumcu niteliği olmuştur. Eşitlikçi yaşam tarzı, insanın varlığının devamı açısından bir zorunluluk olmuştur. Ancak Geç Neolitiğin yeni ekonomik yapısı içinde beliren olgular, erkeğin yalnızca emeğini öne çıkarmakla kalmamış, aynı zamanda onun baskın, otoriter bir güç olarak da ortaya çıkmasına neden olmuştur (Erbil, 2012: 59).

Tekerleğin icadıyla birlikte, sadece taşıma işlerinde devrim olmakla kalmamış, imalat endüstrisinde de uygulama başlamıştır. Çömlekçi; yatay bir tekerleğin ortasına çamur koyarak tekerleği çevirip, elle birkaç günde yapabileceği işi birkaç dakikada yapmaya başlamıştır. Üstelik, yaptığı işler daha da düzgün olmuştur. Çömlekçilik ilk mekanize endüstrisidir. İmalat makinelerine ilk kez bu dalda tekerlek eklenmiştir. Bu nedenle, bu zanaat değişmiştir (Childe, 2010: 93).

Böylece yavaş yavaş erkeğin egemen olmaya başladığı sosyoekonomik yapılanma içinde üretimin ve paylaşımın niteliği olan, “eşitlikçi ve komünal” anlayış geride kalmaya başlamıştır. Dolayısıyla bu yapı varlığını korumak ve geliştirmek için ‘zor’a başvurmak durumunda kalmış ve mevcut durum, yeni toplumsal ilişkileri ister istemez kendi özelliklerine göre biçimlendirmiştir.

Servet farklılığı, toplumsal yapıda eşitsizliğe neden olmaya başlarken, sömürü ve kölecilikte giderek yaygınlaşmıştır. Otorite, baskı ve egemenlik; erkeğin hakimiyetini güçlendirmiştir. Yerleşik yaşamın eşitlikçi toplum yapısı, ekonomik yaşam içinde kadına yüksek bir değer biçmiş ve anaerkil yapılanmayı desteklerken, erkeği de ezmemiştir. Fakat; erkeğin ekonomik yaşam içinde baskın konuma geçtiği, eşitsizlik ile sömürüyü besleyen ve şiddeti esas alan, kilit noktaları erkekler tarafından tutulmuş siyasal mekanizmanın, toplumsal yaşamın bütün alanlarına nüfuz ettiği bir ortamda, kadının özgür ve eşit bir birey olarak kalabilmesi mümkün olamamıştır ve günümüzde de hala mümkün gözükmemektedir (Erbil, 2012: 63-64).

## BÖLÜM III

### MÜZE VE EĞİTİM

#### 3.1. Müze Toplum İlişkisi

Bir toplumun geçmiş değerlere saygısı, sanat ve kültür birikimlerini koruması ile ölçülebilir. Geçmişini (tarihsel, kültürel, doğal zenginlik) koruyamayan toplumlar gelecekte de varlığını sürdüremezler. Geçmişin birikimlerini öğrenerek değerlendirmek, günümüz değerlerine sahip çıkmak, korumak, gelecek için yeni birikimlere sahip olmak açısından oldukça önem taşımaktadır. Bu bağlamda; geçmiş koruyan, sunan, dolayısıyla da toplumda tarih, kültür ve doğa bilinci kazandıran müze, o toplum için önemli bir kurumdur. Müze; topluma tarih içerisinde üretilen nesnelerin değişimini, toplumun sahip olduğu biyolojik ve kültürel evrim aşamalarını göstererek, kendi kültürünün evrensel kültür içerisindeki yerini tüm boyutuyla tam ve doğru olarak algılanmasını sağlamaktadır. Bu da toplumun sahip olduğu değerlerin bilincine varmasına neden olmaktadır. Başka deyişle müze; toplumlara, tarih, kültür ve aydınlanma getirir (Hein, 1998: 12).

Bilimsel, teknolojik, biyolojik, beşeri ve estetik alanlardaki kültür varlıkları ile toplumların yaşam biçimleri, yaratıcılıkları ve ürettikleri bir sonraki kuşaklara, nesilden nesile aktarılmaktadır (Atagök, 1994: 73).

Bu bağlamda, toplumsal açıdan; fikir, duygu ve çıkar birliğine neden olan etkin ve verimli bir iletişim mekanizmasına gerek duyulur. Bu anlamda da müze, birden fazla insanı bir araya getiren işbirliği sistemi niteliği taşır (Erbay,1994: 22).

Bu da müzenin insanları birleştiren etkin bir iletişim mekanizmasının bizzat kendisi olduğunu göstermektedir. Müzeler insanlık tarihini nesnelere sunarken, diğer yandan koruma bilinci aşılama ve insana insan olmanın gururunu yaşatmaktadır. İnsani değerler sunarak; yalnızlığı gidermekte, toplumun bir parçası olduğunu anımsatarak da, uluslar arası bir ortamda kültürlerin birbirine yaklaşmasına neden olmaktadır (Atagök, 2001: 86).

Müzeler ayrıca, bölünme tehlikesi ile karşı karşıya olan bir dünyanın birleştirilmesine katkı sağlamayı başarabilecek yardımcı kurumlardır. İnsana, insan dehasını sergileyen kurumlar olarak, insanın yaratıcı gücünü ve yaşamın görkemliliğini sunmaktadır. Aynı zamanda hem zekaya, hem de hislere hitap ederek sadece bakışları teşhir etmekle kalmayıp, zekayı da zenginleştiren iyi bir gözlem şeklinin yayılmasını teşvik eder (Harrison, 1963: 120).

Diğer bir deyişle müzeler; huzur ve barış ortamı sağlayarak insanların kendi duygusal etkinliklerini keşfetmelerini sağlar (Hein, 1998: 12).

Müze-toplum ilişkisi toplumun kültürlenmesi bağlamında, eğitim işlevi içerisinde de yer almaktadır. Bu eğitim daha çok, “yaşam boyu eğitim” i kapsamaktadır. Müzelerin toplumdaki rolleri nasıl irdelenirse irdelensin, bu rolü geniş bir kavram olan; “yaşam boyu eğitim” içine yerleştirmek gerekir (Alpagut, 2002: 101).

Bir anlamda evrensel kültürün müzelerden, aynı anda her yaş ve eğitim düzeyinden olan halka taşınmasının yöntemlerini kapsamaktadır. Çevre için eğitimin yaşam boyunca gerçekleşen bir içeriğe sahip olması, müzelerin –yaşam boyu eğitimin bir parçası olarak- bu eğitimin bizzat içerisinde olduğunu göstermektedir. Çağdaş müzecilik anlamında müzeler de toplumun desteği ile ayakta durmaktadır. Bunun için devamlı yenilenen sergiler, koleksiyon düzenlemeleri, araştırma ve yayın yapmak mecburiyetindedirler. Toplumla arasındaki bağı canlı tutmak çağdaş müzecilik anlayışının bir parçasıdır (Abacı, 1996: 5).

### **3.2. Müzelerde Eğitim**

Müzeler ve eğitim eşanlamlı kavramlardır. Müzede yapılan her şey, her türlü bilinçli niyetin dışında olsa bile, eğitici bir değer taşır. Objeyi takdim ediş şekli, onların düzenlenmesini yöneten zeka, halkın hizmetindeki personelin inancı, malzeme ve tesislere hakim olan estetik, tipografik takdim ve yayınlar eğitime ne derece yardım edebildiğini göstermektedir (San, 1998a: 23).

Müzelerin, eğitimde büyük rol oynadığı ve rolün öneminin de gittikçe arttığı günümüzde bilinen bir gerçektir. Bu nedenle ilk önce müzenin bir eğitim kurumu

olmasının nedenlerini sorgulamak gerekir. Eğitim bilgi geliştirme yollarını oluşturma ve karşılaştırma yetisini kazandırmak ise; müzeler, kitapların ve okuldaki derslerin açıkça ortaya koyamadığı nesnelere arasındaki mevcut bağları göstererek, kesin gözlem, izleme, mantıki sürekliliği ve karşılaştırma yollarını öğretebilir. Eğitimin amacı yaratıcı gücü ve düşünceyi geliştirmek ise; müzeler, koleksiyonlarındaki yapıtlarla en iyi örnekleri göstererek, beğeni duygusunu uyandırdığı gibi yaratıcı bir coşku kaynağı da oluşturmaktır (Atagök, 1994: 74).

Geçmişte yalnızca müze gezmenin bile bir eğitim sürecinden geçmek demek olduğu düşünülürken, günümüzde müzenin uzmanlar eliyle sürekli eğitim programları düzenlemesi gerekli görülmektedir. Böylece günümüzün müzesi; çocuğa, gence, yaşlıya, engelli insana eğitim veren, bireyi, aileyi, hatta okulu etkinlik kapsamına alan, yetişkin eğitimi, halk eğitimi, yaşam boyu eğitim yapan, bireyin gelişmesine ve toplumun kalkınmasına katkıda bulunan gerçek bir eğitim kurumu niteliği kazanmaktadır (Onur, 2000: 18).

Müzecilikteki bu gelişmeler ile eğitim bilimlerindeki disiplinlerarası anlayışın gelişmesi, müze pedagojisi alanının gelişmesinde de etkili olmuştur. Bu özellikleri nedeniyle müze pedagojisi; müzeden hareketle ve müze yoluyla öğretmek olarak da tanımlanabilir (Adıgüzel, 2000: 132).

Geçmişte eğitimciler de, müzeciler de eğitimi okullaşma olarak görmüşlerdir. Kavramın anlamını genişletip, formal kurumlarda, formal bir işlev olarak görmekten vazgeçtikçe; müzelerdeki eğitim de daha geniş bir anlam kazanmıştır. Bugün müze eğitimi, okullar için rehberli turlar düzenleme anlamını çoktan aşmış; sergileri, atölye çalışmalarını, yayınları da içeren, sadece okulları değil, aileleri, yetişkinleri de içerisine alan, çok daha geniş bir etkinlikler bütünü olarak anlaşılmaktadır (Onur, 2000: 49-50).

Müzedeki eğitimin asıl amacı, sergilediği nesnelere –bu ister kültürel ister tabiat varlığı olsun- anlamını, değerini ve faydasını kavratmaktır. Müzeler bu amacıyla, kitapların ve okuldaki derslerin açıkça ortaya koyamadığı, nesnelere arasındaki mevcut bağları; görsel, işitsel, sözsözsel ve yardımcı materyaller ile gösterebilirler (Harrison, 1963: 111).

Müze eğitimi, ziyaretçinin düş gücünü uyarmak ve onun duyuşsal uyanıklılığını geliştirmek için aracıdır. O nedenle, Müze eğitimcileri, müzeyi açık-uçlu, sürekli yaşam boyu bir deneyim olarak görürler (Onur, 2000: 50).

Okullardaki dersler sadece mensubu olduğu öğrencilere açık iken, müzelerin her yaş grubuna ve eğitim düzeyindekilere açık olması hitap ettiği kitleyi genişletir (Bergman, 1952: 77).

Bu durum; müze eğitiminin temel ilkelerinden birinin yaşam boyu eğitim olduğunu göstermektedir. Müze eğitiminin diğer bir özelliği ise; olguların iletilmesinden çok, düş gücüne, duylara, estetik duyarlılığa, eleştirel ve yaratıcı yaklaşıma dayanmasıdır (Onur, 2000: 55).

### **3.3. Müze Eğitiminde Koleksiyonların Önemi**

Eğitim kurumlarında, koleksiyonların bir eğitim aracı olarak ele alınmalarının en önemli rolü, koleksiyonlardaki objeler ile öğrencinin doğrudan ilişki içinde olmasıdır. Bazı eğitimciler slaytlarla öğretimin yeterli olmadığına inanarak, bir sanat nesnesi ile izleyici arasındaki ilişki aynı fiziksel uzayda oluşmaz görüşünden yola çıkarak, müzelerin kurumlaşmasına destek vermişlerdir (Erbay, 1998: 47).

Eğitim, müzenin salonlarında başlar ve nesne ile burada karşılaşılır. Görsel malzemenin kendisi eğitimin birinci basamağıdır. İkinci basamağı yazılı veya sözlü bilgilerdir. Daha sonra çocuğun laboratuarda yaptığı çalışmalar gelir. Öğrenci burada bir laboratuarda çalışıyor gibi çalışır. İnteraktif dediğimiz karşılıklı etkileşim ve hoşlarına giden fiziksel faaliyetlerle bağlantılı olarak öğretim yapıldığında, öğrenmek onlar için bir zevk olur ve kalıcı bilgilerle evlerine dönerler. Çocuk orayı özel bir yer olarak hatırlar (Alpagut, 2002: 84).

Müzedede öğrenmenin temel özelliklerinden biri koleksiyonun aktif olarak kullanılmasıdır. Çünkü koleksiyonların bulunduğu salonlar görsel algılamının yanı sıra tüm duyu organlarının öğrenme sırasında kullanabileceği ortamlardır. Birey bu ortamda, istenilen öğrenmeyi gerçekleştirmesi açısından objenin niteliğine göre; gözleyecek, duyacak, dokunacak, kullanacak ve karşılaştırma yapabilecektir. Müzedede

öğrenme, koleksiyonlara dayanır ve koleksiyonlar; keşfetme, izleyicilerle bağ kurma yolları ve öğretme yöntemlerini oluşturur (Hooper-Greenhill, 1999: 127).

### 3.4. Yaratıcılıkta Bilişsel Gelişimin Rolü

Gelişim kuramı; insanların düzenli evrelerde, basitten karmaşığa doğru gelişim gösterdiğini varsayar. Bu varsayımlar Darwin'in gelişim kuramı ile başlar. Eğitimde psikologlar öğrencilerin gelişimlerini izlerken ve tanımlarken bu gibi düşünceleri kendi araştırmalarına uyarlar. Rousseau'ya kadar uzanan bazı romantik idealistler, öğrencilerin kendi hallerine bırakıldığı zaman daha iyi gelişim göstereceğine inanırlar (Buyurgan ve Buyurgan, 2012: 25).

Deneyisel bir şekilde ele alınmasa da, sanatla uğraşmanın da zihinsel bir faaliyet olduğu kabul edilmektedir. Sanatsal düşünme ve sanatla uğraşma zihinsel bir davranıştır ve artık sanatın sadece okullardaki materyallerle öğretilmesi mümkün değildir. Tam olarak ölçebilmek mümkün olmasa da sanatın bilişsel aşamaları gerektiren semboller sistemi vardır. Onlar; anlamın yapılandırıldığı bilimden, sözlü ya da yazılı dilden ya da matematikten farklı bir temsil yaklaşımını ortaya koyar. O, öğrenmenin başka bir boyutudur.

Çocukta, Mantık Dönemi olarak kabul edilen, 12 yaş sonrası dönemi ifade eden, olayların nedenselliklerine yönelik soyut düşüncenin gelişmesine ve gerçekliğin akılcı yolla kavranabilmesine karşın; deneyimler göstermiştir ki, plastik anlatım gücü bu gelişmeye paralel gitmemektedir. İmgeleme, belleğe ve anılara dayalı bir plastik anlatım ve öğrenme sürmekte, gelişim devam etmektedir (Artut, 2009: 254-255).

Lise dönemini yaşayan bir genç, 15-16 yaş sonrasında, genç ve mantık çağına girmiş kabul edilir. Dünya olaylarını, çevresinde olup bitenleri, yalnız somut değil; soyut düşünceleri toplayıp biriktirip, kavramlaştırarak öğrenir. Bunu da kendi yorumuyla dışarı yansıtabilir. Bu dönemde kendi çalışmalarına ve başkalarının yapıtlarına karşı, eleştirel davranışı gelişmeye başlamıştır. Önceleri okul çağında ve ön ergenlik çağında bu eleştirel yaklaşım güvensizlikten kaynaklanan bir yaklaşımla yalnız gerçeği yansıtma becerisine yönelmişken, bu yaştan başlayarak giderek ve

artarak sanatsal değerlere yönelir. Kişisel ve toplumsal değerlere karşı ilgisi artmaya başlar, bireysel ilişkiler, duygusal yaklaşımlar içerisine girer ve kendine kimi hedefler saptamaya başlar. Bu hedeflere doğru yönelir ve bunları başarmaya çalışır. Bu evrede başat olan davranış; bireysel kimliği bulmak ve anlatımlarda özneliği yakalamaktır. Bunu, gerçeği yansıtamama pahasına da olsa yapmaya çalışır (Kırıçoğlu, 2002: 96).

Ünlü psikolog Piaget (1962) bilişsel gelişim evrelerini genişletir. İnsan nasıl öğrenir? sorusunun cevaplarını arar. Victor Lowenfeld ise; bütün öğrencilerin “evrenselden tikele” doğru doğal olarak gelişeceklerini varsayarak, sanatsal gelişim evrelerinin yalnız çerçeve kurallar olmadığını ve bu evrelerin çoğu kez birbiriyle örtüşeceğini belirtir. Piaget ve Lowenfeld de açık eğitimi savunmuş, katı okul öğretimine karşı gelmişlerdir (Buyurgan ve Buyurgan, 2012: 26).

Lowenfeld, Doğalcılık dönemi diye adlandırdığı ergenlik dönemine, “mantık devri” de demiştir. Bu dönem gençliğe atılan ilk adımdır. Çizim özelliklerinde kültürel (sosyal) sorunların yanı sıra duygusal (acı, neşe ve eğlenme) soyut kavramlar sembolize edilir. Olay ve olguları kavrama düzeyleri, yorumlama, muhakeme etme yetileri çizimlerinde önemli bir değişiklik olarak göze çarpar. Ergenlikte hayal gücü genişler. Yine bu dönemde; Işık, renk, gölge, oran-orantı gibi faktörler üzerinde çok durulur. İmgesel ve taklit çizimlere eğilim gösterilir. Lowenfeld’e göre, bu dönemde; soyut düşünceleri yorumlama, kavramlaştırma ve yansıma yetisi görülmekle birlikte, gençlerin çevre ve doğadaki değişkenlikleri ifade yetisi güçlenmiştir. Görsel, bilişsel ve duygusal gelişim etkili olmaya başlamakla birlikte, doğadaki varlıkların gerçek boyut ve görüntülerinin betimlenmesinde, yoğunlaştıkları görülür (Artut, 2009: 253-254).

Lowenfeld’in gelişim evrelerine bakıldığında; çocuğun algısını ve yaratıcılığını etkileyecek her türlü etmeden kaçınılması ve sanatsal davranışın toplumsal-araçsal işlevlerine ağırlık verilmesi gerektiği, böylece; ussal gelişimin, kimlik sorunu ve yaratıcılığın bu gelişmenin sağlıklı olmasıyla koşutluk göstereceği düşüncesindedir. Bu çizgisel özellikler; çocuğun toplumsal, ussal, bedensel, ruhsal,



çizgisel, yaratıcı, tüm yaşantısının göstergesidir. Dışarıdan herhangi bir etkinin, bu gelişmenin doğal akışını engelleyeceği görüşündedir (Kırışoğlu, 2002: 75).

Piaget ise; öğrenmenin, sadece aktif bir özümlemenin olduğu yerde olanaklı olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla özümleme yapı içinde değişimlere yol açar. Bu yapı değişimi; analiz ve sentez yapma, sınıflama, değerlendirme, karşılaştırma gibi bütün zihin güçlerini kullanarak ortaya çıkar. Müze eğitimcileri Piaget'nin öğrenme modelini kullanarak, ziyaretçilere (özellikle öğrencilere) bilişsel öğrenme potansiyelini en üst düzeyde gerçekleştirme yolunu açmaya çalışırlar. Öğrencinin bilişsel yapısını etkileyen pek çok etken vardır. Bunların arasında olgunlaşma süreçleri, toplumsal etkileşim ve öğrencinin deneyimleri yer alır.

Piaget'nin soyut işlemler dönemi diye adlandırdığı 12 yaş ve üzeri gelişim evrelerinin genel özellikleri ise; tümdengelimli akıl yürütmenin gelişmeye başladığı, kontrollü deneyler yapabilme yeteneğinin geliştiği, erkeklerle kızlar arasındaki belirgin ilgi farklılıklarının olduğu, kendi grubunun, yetişkinlerin grubundan daha değerli olduğu inancının ağırlık kazanmaya başladığı, bedensel değişimlere ilişkin öz bilincin oluşarak; karar verme ve bağımsızlık olanaklarına gereksinim duymaya başladığı dönemdir (Onur, 2012: 297).

Piaget yine bu dönemde çocukların bilişsel gelişim düzeyinin, artistik gelişim düzeyleri ile yakından ilgili olduğunu, tüm çocukların gelişmelerinin belirli aşamalara göre gerçekleşebileceğini belirtmiştir. Soyut düşünme; bilimsel yöntemlerle problem çözme, değer (ideal düşünceler) ve inanç sistemini yapılandırma, fikir dünyası ile aktif olarak ilgilenme ve düşüncelerini etkinliklerine yansıtabilme gibi değişimleri bu dönemin özellikleri olarak görmektedir (Artut, 2009: 234).

Parsons da, estetik gelişim evrelerini çözümlerken; konu, anlatım, gereç ve yargı özelliklerini kullanır. Estetik gelişim evrelerini çözümlenme yöntemini, Piaget'nin zihinsel işlemlerine ve kişilerin bireysel tercihlerine dayandırır. Bu dönemde (ergenlik) estetik bakış açısının geliştiğini, sanatsal eleman ve ilkelere duyarlılığın arttığını, ölçüt ve biçimsel kararlar alınabildiğini belirtir (Buyurgan ve Buyurgan, 2012: 62).

### 3.5. Müzelerin Sanat Eğitimindeki Rolü

Çağdaş eğitim; yaratıcı, keşfedici, denetleyici kafa yapısına sahip bireyler yetiştirme hedefindedir. Bu nedenle bilginin üretilmesinden paylaşımına kadar geçen süreçte, yaratıcılık olgusu belirleyici bir role sahip olmaktadır. Yaratıcılık gerek sanat yapısının oluşturulması bağlamında, gerekse bir soruna getirilen çözüm veya yeni yöntem, yeni araç olarak da değerlendirilebilir (Atagök, 1999: 147).

Bu nedenle, müzelerdeki eğitim hizmetleri, farklı hedef kitlelerin özellikleri ve deneyimleri dikkate alınarak gerçekleştirilir. Müzeler; bir yandan topluma yaşam boyu eğitim verirken, diğer yandan hazırladıkları eğitim amaçlı program ve müze gezileriyle örgün eğitime destek olurlar. O yüzden, müzelerin en önemli hedef kitlesi çocuklar ve gençlerdir (Akmehmet vd., 2006: 2).

Eğitim, müzelerin birincil görevi olan toplama ve korumanın yanında, ikincil görev olarak görülmüştür. Çeşitli eğitim etkinliklerine rağmen bu düşünce uzun zaman aynı kalmıştır. Dewey, Pestalozzi ve Montessori gibi eğitimcilerin ilerlemeci eğitim yöntemlerinin gelişmesiyle, gerçek şeyler ve deneyimler üzerine odaklanmalarıyla, müzeler ideal eğitim ve öğrenme ortamlarına dönüşebilmiştir (Şahan, 2005: 490).

Günümüzde; eğitimde sözel ve sembolik ağırlıklı öğretimin yerini görsel ve yaşantılara dayalı öğretim almıştır. Çünkü bireyde kalıcı öğrenmenin olabilmesi için etkin katılım gerekmektedir. Sözel ağırlıklı öğretimde % 10 olan hatırlama ve kalıcılık; görselde % 30'a, yaşantılara dayalı öğretimde % 90'a ulaşmaktadır.

Müzelerde uzaktan öğrenim ve yüz yüze öğretim yoluyla iletişim kurulur. Birincisi; sergileme, sunuş ve materyallerle gerçekleştirilirken, ikincisi; dokunmayı, çizmeyi, tartışmayı, dramatizasyonu ve atölye çalışmalarını içermektedir (Baykal ve Paykoç, 2000: 103-104).

21.yüzyılda öğretmen merkezli öğretim yapma yerine daha modern ve zevkli bir öğretim ancak müzede sanat eğitimi çerçevesinde gerçekleştirilebilir. Bireylerin kendilerini daha rahat hissederek dört duvarla sınırlı olmayan özgür bir ortamda,

sanat eserleriyle doğrudan ilişki içerisinde; heyecan duyarak alacağı sanat eğitimi, daha anlamlı ve kalıcı olacaktır (Buyurgan ve Mercin, 2005: 109-110).

Müzeler, daima; güzel sanatlar alanının en iyi beslenebildiği alanlar olma niteliğini taşırlar. Sanat tarihinin örnekleri müzelerden aktarılır. Orjinalini hiç görmeden eğitim süreci boyunca sanat tarihi ve diğer kaynaklar aracılığıyla hemen hemen tüm eserlere ve bu eserler hakkında çıkan yayınlara müzelerde ulaşılabilir (San, 2008: 149).

Müzelerdeki sanatsal sergilemeler, genellikle; tarihsel/kronolojik, dönemsel, bölgesel ya da tematik olarak yapılmaktadır. Kronolojik düzenlemenin çoğunlukla büyük müzelerde, yorucu bir geziyi beraberinde getirdiği için; eğitim amaçlı, çocuklar için tematik sergiler hazırlanır (San ve İlhan, 2005: 61).

### **3.6. Sanat Eğitiminde Okul ve Müze İşbirliği**

Okul grupları müzelerin en önemli hedef kitlelerinden biridir. Müzeler kuruluşlarından günümüze kadar örgün eğitimle ilişki içinde olmuşlardır. 19. Yüzyılda müzelere yapılan okul gezileri, okullara ödünç ve/veya etütlük nesne verilmesi ve gezici müze hizmetleriyle müzelerin öğretimle ilişkisi karşılıklı olarak başlamıştır. Pek çok ülkede eğitim sisteminin ve öğretim programlarının sorgulanması, bireysel farklılıklara önem verilmesi, deneyim, yaparak-yaşayarak öğrenme ve problem çözme gibi kavramların önem kazanması müze ve okul ilişkisinin gelişmesini sağlamıştır. Müzelerin 20. Yüzyılın başlarından itibaren İngiltere, İsveç, Rusya, Kanada, Amerika, Hollanda, gibi pek çok ülkede okullara hizmet veren eğitim bölümleri kurmaya başladıkları bilinmektedir. Müzelerdeki okullara yönelik hizmetlerin sistemleşmesi ve yaygınlaşması ise; 20.yüzyılın ikinci yarısında pek çok ülkede öğretim programlarının tartışılmaya açılmasının ardından gerçekleştirilen eğitim reformları sonrasında sağlanmıştır (Ertürk ve Uralman, 2012: 196-197).

1984 yılında Amerikan ulusal sanat eğitimcileri topluluğunun bir toplantısında müze ve sanat eğitimi ile ilgili olarak; görsel algıyı geliştirme, sanat ve sanat müzeleri hakkında olumlu duygular yaratma, sanatı değerlendirme, kültürel şartları

öğretebilme gibi amaçlardan söz edilmiş, bu görüşlerin sonunda müzelerde sanatsal mirası öğretme ve sanatsal değerlendirme yapabilmek için; etkin yöntem ve tekniklerin, galeri oyunlarının, doğaçlama, keşif ve eser karşısında tartışma gibi aktif etkinliklerin olması gerektiği konusunda anlaşmaya varılmıştır (Şahan, 2005: 493).

Gelişmiş bazı ülkelerde müzeler, özelliklede sanat müzeleri, öğrencilere; karşılıklı etkileşimi sağlaması, duygulu, coşkulu ve huzurlu sergiler ile deneyimsel öğrenim imkanı sunması, coşkuların tek başına değil, grup ile paylaşım ortamı oluşturması ve genellikle de öğrencilere dolaysız öğretim sağlaması bakımından okul grupları tarafından tercih edilir (Buyurgan ve Mercin, 2005: 113-116).

#### **Görsel-14: A.M.M de öğrencilerle müze çalışması**



Kaynak: Halıcı, 2015.

Ülkemizde de, müze toplum ilişkisini güçlendirmek için; “Okul-Müze günleri” kapsamında, Yıldız Teknik Üniversitesi öncülüğünde yürütülen projeye; müze eğitim yöntemleri geliştirmeyi, müze ve müzecilik konusunda farkındalık oluşturarak, bilinç düzeyini arttırmayı ve müzelerin eğitim amaçlı kullanılması hedeflenmektedir (Akmehmet vd., 2006: 3).

#### **3.6.1. Görsel Sanatlar Eğitimi Ve Müzeler**

Görsel sanatlar; bireyin yaşamının ve onu çevreleyen toplumun vazgeçilmez bir alanını oluşturur. Birey, bilerek ya da bilmeyerek yaşamının her kesitinde bir görsel sanat ürünü ile karşı karşıyadır. Bu gerçeklik onu hem ruhsal, hem de fiziksel olarak etkilemektedir.

Görsel sanatlar eğitiminde görmek, yaratıcılığın teşvik edilmesinde ve uygulama yapma isteği uyandırması bakımlarından önemlidir. Öğrencilere sadece anlatılarak verilen bir görsel sanatlar eğitimi eksik kalacaktır. Bireyin sanat eseriyle doğrudan karşı karşıya gelmesi, eser üzerindeki sanatın; ilke ve elemanlarını, estetik değerleri görebilmesine ve tanımlamasına yardımcı olacaktır. Bunu sağlamak ancak bir müze veya galeride olabilir. Sanat eğitiminin merkezi; okul dışında, müzeler, sanat galerileri ve özellikle sanat müzeleridir (Buyurgan ve Mercin, 2005: 106).

Teknolojinin de (popülerliği düşünülerek), sanat eğitiminde kullanılabileceği görsel sanat kavramı içinde ele alınarak, günlük hayattaki bu sanatsal etkilerin, kişinin estetik değer yargısını etkileyebileceği düşüncesi de önemli görülmelidir. Günümüzde müzelerde teknolojiden fazlasıyla yararlanmaktadır (Alakuş ve Mercin, 2009: 14-16).

Günümüzde sanat eğitiminin ana amacı öğrenciyi kapasitesi doğrultusunda entelektüel, duygusal ve sosyal gelişme açısından destekleyerek, onun kişisel istemlerine yanıt verebilme çabasını hedeflemektir. Ayrıca sanat sadece estetik amaçlarıyla değil; eğitici ve öğretici amaçlarıyla da düşünülmesi gereken önemli bir konudur. Bu noktada müzelerin rolü asla yadsınamaz (Artut, 2009: 121).

### **3.6.2. Görsel Sanatlar Eğitiminde Üç Boyutlu Çalışmalar Ve Önemi**

Sanatsal uygulamalar içinde göze en çok çarpan, hiç şüphesiz mekan fikri ile birleşen ve anlatım olanağı sağlayan üç boyutlu çalışmalardır. Üç boyutlu çalışmaların geneline bakıldığında, ilgi alanı olarak yüzeysel çalışmalardan çok öğretici yönüyle dikkat çektiği görülmektedir. Modern eğitim sisteminde, öğrencilerin çeşitli malzemelerle çalıştırılması, onları yeni tekniklerle tanıştırmış, böylece çocukların ifade güçleri ve yaratma becerileri geliştirilmeye başlanmıştır. Üç boyutlu çalışmaların sanat eğitiminde tercih edilmesinin birçok nedeni vardır. Üç boyutlu çalışmalarla öğrenciler fiziki çevrelerini oluşturan nesnelere dünyasını daha iyi kavrarlar. Bakış açıları genişler, formları sözlü bir anlatım dili olarak kullanmayı öğrenirler. Estetik değerlerin gerekliliğinin farkına varırlar. Deneyimlere bağlı olarak ifade yetenekleri pekişirken, diğer yandan da görsel anlatım güçleri gelişir.

Öğrenciye yaşamı boyunca gerekli olacak teknik güç kazanımı açısından da, üç boyutlu sanat eğitimi gereklilik arz eder (Özkarakoç, 2004: 35-37).

Üç boyutlu çalışmalarda, süreç içerisinde üzerinde durulması gereken iki temel noktadan biri; öğrencinin, kullanılan teknik konusunda ustalaşmaya doğru yönlendirilmesi, bir diğeri ise; çalışmanın oluşumunda, öğrencinin yaratıcılığını kullanmasının teşvik edilmesidir (Çapar, 2008:122).

Yükseklik, genişlik, derinlik ve hacim gibi kavramlara sahip olan çalışmalar üç boyutluluğu ifade eder. Üç boyutlu çalışmalar öğrencide; soyut düşünmeyi, soyut biçimlendirmeyi öğretirken, gözünde canlandırmayı da kolaylaştırır. Ayrıca, öğrenciler, üç boyutlu sanatın kompozisyon öğelerini (hareket, oran-orantı, ritm, denge vb.) biçimlendirme aşamasında, öğrenme ve uygulama pratiğini gerçekleştirerek kavramlar hakkında bilgi sahibi olurlar (Candaş vd., 2013: 6).

Heykel uygulamalarında yorum ve özgünlüğü meydana getiren deformasyon ise; gerilim hissi, devinim etkisi, güçlü, özgür ve özgün bir ifade meydana getirir. Her çocuğun formu yorumlayışı farklıdır. O nedenle bireysel düşüncesini, hislerini, bakış açısını oluşturmak ve göstermek amacıyla formları, bilinçli ya da bilinçsiz deformasyona uğrar. Deformasyon birazda ölçülerin aşıldığı, hiçbir başlangıç hesabının yapılmadığı yerde belirir. Deformasyonda oran elbette vardır ama belli bir oran, yani önceden belirlenmiş ölçüler yoktur. Yarattıkları oranlar kendiliğinden oluşur. Biçimlendirmede deformasyon; yeni biçimler, yeni anlamlar ve öz güven imkanı sağlar. Bu da çalışmayı yapan kişiye, kendini daha rahat ifade etme ve bireyselliğini ön plana çıkarabilme olanağı tanır (Şen, 2004: 214-216).

Bu olanakları ortaya çıkarabilecek en kullanışlı malzeme ise kil'dir. Kolay şekil verilebilmesi, çok farklı denemelere açık olması, sadece elle şekillendirilebilmesi, öğrencilerin yeteneklerini rahatça ortaya çıkarabilmeleri açısından uygun bir malzemedir. Kilin kullanımı esnasında öğrenci, sert- yumuşak, derinlik, form, ekleme, yoğurma, hareket, ritm, oran-orantı gibi duyu ve kavramları kazanacak ve ortaya koymuş olduğu yapıt ise, tümüyle; kendi zekasının, sezgisinin, deneyimlerinin ve bilgisinin eseri olacaktır (Özkarakoç, 2004: 38-40).

Kil ve kilin dışında, üç boyutlu çalışmalarda kullanılan malzemeler, çocukların resim yaparken kullandıkları malzemelerden çok daha fazla zenginlik içerir. Farklı malzemelerle farklı çalışma tekniklerini uygulamak, öğrencilerin söz konusu malzemelerle sanatsal üretim yapabilme imkanlarını arttırır. Böylece; kendilerini farklı ifade etme olanakları bulur, deneyimler kazanır ve atık ya da kullanılmayan malzemelerden de yararlanmasını öğretir (Çapar, 2008: 117).

## BÖLÜM IV

### YÖNTEM

Bu bölümde; araştırmanın modeli, örneklem, verilerin toplanması ve değerlendirilmesi yer almaktadır.

#### 4.1. Araştırmanın modeli

Araştırma, nitel araştırma türünde yapılmış olup literatür tarama yöntemi ve yarı yapılandırılmış mülakat (görüşme) soruları uygulanmıştır.

#### 4.2. Çalışma grubu

Bu araştırmanın katılımcıları, Ankara İli Merkez (Çankaya) ilçesinde bulunan Öğretmen Necla Kızılbağ Anadolu Lisesi 10. sınıf öğrencisi olan, 40 kişiden oluşmuştur. Çalışma grubu; gönüllü, 20'si kız, 20'si erkek öğrenciden meydana gelmiştir. Çalışmaya katılan öğrenciler seçmeli resim bölümünün öğrencileridir.

#### 4.3. Veri toplama araçları

Araştırmada, tarih öncesi Anadolu'da yer alan kadın heykelleri (Ana Tanrıçalar) ile ilgili geniş kapsamlı literatür taraması yapılmıştır. Müze araştırmacısı ve müze eğitimcisi Asuman ALPAGUT, Paleoantropolog Prof.Dr.Berna ALPAGUT'dan oluşan uzman bir grup birlikteliğinde hazırlıklar sürdürülmüştür. Nitel araştırma tekniklerinden, yarı yapılandırılmış bir mülakat (görüşme) formu geliştirilerek, literatür bilgilerinden yararlanılmış, kuramsal temel oluşturulmuş. Görüşme formu için soru havuzu oluşturularak, araştırmada kullanılan soruların kapsam geçerliliği için uzman görüşü alınmıştır.

Tarih öncesi kadın heykellerinin, heykel uygulamalarına etkisi ile ilgili 10 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Daha sonra görüşme formu 3 öğrenciye uygulanmış ön görüşme sırasında öğrencilerin soruları anlayıp anlamadıkları kontrol edilmiş, görüşme sorularının bazı ifadelerinde düzeltmeler yapılmış daha sonra geçerlilik- güvenirlilik değeri yeterli düzeyde olduğu anlaşılmıştır.



#### **4.4. Verilerin analizi**

Verilerin analizinde nitel araştırma tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme sonucunda elde edilen verilerin çözümlenmesinde nitel veri analizi tekniklerinden betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analiz yapılırken elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenip yorumlanmıştır. Görüşme sorularının uygulandığı öğrencilere görüşme sırasına göre bir numara (Ö:1, Ö:2, Ö:3...) verilmiştir. Öğrencilerle yapılan görüşmelerden alınan alıntılar öğrenci numaralarına göre belirtilmiş, alıntılarının veriliş sırası benzer görüşlerin sıklığına göre düzenlenmiştir.

## BÖLÜM V

### BULGULAR VE YORUMLAR

#### 1-Lise Öğrencileri ile gerçekleştirilen; Müze gezileri ve Heykel uygulama çalışmaları sonrasında uygulanan görüşme sorularının değerlendirilmesi

Bu bölümde; araştırma sonucunda elde edilen bulgularla birlikte, daha önce belirlenen görüşme soruları ekseninde; araştırmaya katılan öğrencilerin vermiş oldukları cevaplardan alıntılar yapılarak özetlenmiştir.

#### Tablo 1.1. Uygulama çalışmasında duygu, düşünce ve hareket kavramlarının yansıtılması hakkında öğrencilerin görüşleri

Tablo 1 de öğrencilere “Yapılmış olan uygulama çalışmasında; duygu, düşünce ve hareket (Devinim) unsurlarını yansıtılabildin mi?” sorusuna vermiş oldukları cevaplar ve frekansları yer almaktadır.

**Tablo 1.** *Yapılan uygulamada duygu, düşünce ve hareketin yansıtılması*

<b>Tema</b>	<b>Duygu, düşünce, hareket unsurlarının yansıtılabilirliği</b>	<b>Frekans</b>
<b>Alt</b>	Kısmen yansıtabildim	2
<b>Temalar</b>	Hayır yansıtamadım	4
	Evet yansıtabildim	34

Tablo 1 incelendiğinde görüşme sorularını cevaplayan öğrencilerden iki tanesi yapmış oldukları heykel uygulamasında; duygu, düşünce, hareket (devinim) unsurlarını kısmen yansıtabildiklerini belirtmişlerdir. Bu öğrencilerden bir tanesi; konunun kadın heykelleri (Ana Tanrıça) çerçevesi içerisinde kaldığı için sınırlandırıldığını (Ö.24) diğer öğrenci ise; üç boyutlu biçimlendirme çalışmalarında tam olarak başarılı olamadığını düşündüğü için kısmen (biraz) şeklinde görüş belirtmiştir (Ö.18) Bu soruya dört öğrenci hayır yansıtamadım şeklinde cevap vermiştir. Bu öğrencilerden bir tanesi, kilinin havayla fazla temas etmesinden dolayı yansıtamadığını (Ö.6), bir diğeri; daha fazla uygulama çalışması yapması halinde yansıtabileceğini (Ö.7) diğer ikisi ise; kendilerini üç boyutlu biçimlendirme

çalışmalarında yetenekli ve başarılı bulmadıklarını belirtmişlerdir (Ö.4) (Ö.11). Görüşme sorularında öğrencilerin otuz dördü ise; duygu, düşünce ve hareket unsurlarını yapmış oldukları heykel uygulamasında yansıtılabildiklerini ifade etmişlerdir. Bu yönde görüş belirten öğrencilerin ortak düşüncesi ise; kullanılan malzemenin kolay şekil alması ve kilin makul oranlarda (250-500 gr.) bulunmasından dolayı yansıtılabildiklerini belirtmişlerdir.

**Tablo.1.2. Heykel uygulamasında; birimler arasındaki bağlantıyla birlikte “oran-orantı” kavramlarının gösterilmesi hakkında öğrencilerin görüşleri**

Görüşme sorularında öğrencilere yaptıkları uygulama çalışmasının “oran-orantı” kavramlarını anlamasına etkisi olup olmadığının tespitine yönelik “Heykel uygulama çalışmasının; birimler arasındaki bağlantıyı kurgulayarak, ‘oran-orantı’ kavramlarını anlamadaki etkisi hakkındaki düşüncelerin nelerdir?” sorusu yöneltilmiş ve alınan cevaplar Tablo 2’de özetlenmiştir.

**Tablo 2. Heykel uygulama çalışmasında “oran-orantı” kavramlarının yansıtılması**

**Tema Öğrenci uygulamasında ‘oran-orantı’ kavramlarının anlaşılabilirliği Frekans**

<b>Alt</b>	Hayır düşünmüyorum	5
<b>Temalar</b>	Evet düşünüyorum	35

Tablo 2 incelendiğinde uygulama esnasında 5 öğrencinin ‘oran-orantı’ kavramlarını anlama ve uygulama aşamasında sorunlar yaşadıkları görülmektedir. Öğrencilerden biri, bağlantıyı kurgulamadan, oran orantıya dikkat etmeden çalıştığını belirtmiştir (Ö.11) Bir diğeri, hızlı çalışmadığından dolayı kullandığı malzemenin uzun süre havayla temas etmesi sonucunda kurduğunu, o nedenle bağlantıyı kurgulayamadığını belirtmiş (Ö.6). diğer öğrenciler ise; oran-orantı kavramlarını tam olarak anlayamadıklarını belirtmişlerdir (Ö.21), (Ö.1), (Ö.24).

Uygulama çalışmasının, oran- orantı kavramlarını anlama ve uygulamada başarıya ulaştığını düşünen öğrencilerin bir bölümü; Müzede, müze eğitimcisinin ve öğretmenlerinin replika heykeller üzerinde; birimler arasındaki bağlantıyı göstererek, oran-orantı kavramları hakkında bilgi sahibi olduklarını, heykel uygulamasından önce yapılan çizimlerin de bu konunun anlaşılmasına katkı sağladığını, uygulama

çalışmasıyla birlikte pekiştiği yönünde fikir belirtmişlerdir. Konunun anlaşılmasına olumlu cevap veren diğer bir grup öğrenci ise; heykel çalışmasında kullanılan malzemenin az (250-500gr.), kolay ve rahat şekillendirilebilmesinden dolayı, zorlanmadan, heykelcik üzerinde birimler arasındaki bağlantıyı oluşturarak, oran-orantı kavramlarını çalışmalarına uygulayabildiklerini belirtmişlerdir.

**Tablo.1.3. Müzede görülen kadın heykelciklerinin, uygulama çalışmalarına ait anatomik yapıya etkisi ile ilgili öğrencilerin görüşleri**

Araştırmada Müze ziyaretleri yapan öğrencilerin, müzede görmüş oldukları kadın heykelciklerinin, kendi çalışmalarına ait anatomik yapıya etkisine yönelik olarak öğrencilere: “Müzede görmüş olduğun, farklı vücut yapılarına sahip kadın heykelciklerinin, uygulama çalışman sırasında anatomik yapıya dikkat etmede yardımcı olduğunu düşünüyor musun?” sorusuna verilen cevaplar Tablo 3’de özetlenmiştir.

**Tablo 3.** Müzede kadın heykellerinin, uygulama çalışmalarında, anatomik yapıya etkisi

Tema Müzede kadın heykellerinin, öğrenci uygulamalarının anatomik yapısına etkileri		Frekans
<b>Alt</b>	Kısmen Anatomik yapıya etkisi oldu	2
<b>Temalar</b>	Hayır Anatomik yapıya etkisi olmadı	4
	Evet Anatomik yapıya etkisi oldu	34

Tablo 3 incelendiğinde, öğrencilerin büyük bir kısmı, müzede görmüş oldukları kadın Tanrıça heykelciklerinin, yapmış oldukları heykel uygulamalarında, anatomik yapıya dikkat etmelerine, katkı sağladığını düşünmektedirler. Kısmen katkı sağladığını düşünen iki öğrenci de; heykeli biçimlendirme esnasında zorlandıklarından, müzede gördükleri heykellerin tam olarak katkı sağlayamadığını belirtmişlerdir (Ö.17), (Ö.24). Uygulama çalışmalarına katkı sağlamadığını düşünen iki öğrenci, çalışmalarında anatomiye yer veremediklerini, bunun nedeni olarak da el becerilerinin yeterli olmadığını belirtmişlerdir (Ö.11), (Ö.6). Hayır diyen bir diğer öğrenci; müzede görmüş olduğu heykelleri fazla dikkatli inceleyemediğini, daha

fazla incelemesi durumunda fark yaratabileceğini, buna rağmen anatomiye yansıtılabilmek için çaba sarf ettiğini belirtmiş (Ö.2) . Olumsuz cevap veren son öğrenci ise; deneyimsizliğini gerekçe göstererek, daha fazla çalışarak başarılı olabileceği yönünde görüş belirtmiştir (33).

Müzedeki görmüş oldukları kadın heykelticilerinin, yapmış oldukları uygulama çalışmalarında, anatomik yapıya dikkat etmelerini sağladığını düşünen öğrencilerin büyük bir çoğunluğu ise; müze de görmüş oldukları Ana Tanrıça heykelticilerinin, ağırlıklı olarak; bereket, doğurganlık ve annelik kavramlarını şişmanlık üzerinden anlatmaya çalıştıklarını, kendi heykel çalışmalarında da müzedeki heykelticilerden esinlenerek şişmanlık vurgusunu çalışmalarına taşıdıklarını belirtmişlerdir. Anatomik yapıya etkisi oldu şeklinde görüş belirten bir grup öğrenci ise; müzedeki bu konu hakkında müze eğitimi ve öğretmenleri tarafından bilgi sahibi oldukları için; anlatılanlar ve öğrenilenler doğrultusunda, yapmış oldukları çalışmalarda anatomik yapıya dikkat ederek, çalışmalarında anatomiye ifade etmişlerdir.

**Tablo.1.4. Gerçekleştirilen görsel deneyimin, üç boyutlu çalışmalar oluşturmadaki etkileri ile ilgili öğrencilerin görüşleri**

Araştırmada, öğrencilerin müze gezileri sırasında edinmiş oldukları bilgi, birikim, görsel algı ve yaşamış oldukları görsel deneyimin, gerçekleştirmiş oldukları üç boyutlu çalışmalarında sağladığı faydaya yönelik olarak öğrencilere; “ Bu görsel deneyimin, üç boyutlu çalışmalar oluşturmana hangi açıdan faydalı olduğunu düşünüyorsun?” sorusu yöneltilmiş ve alınan cevaplar Tablo 4’de özetlenmiştir.

Tablo 4. *Görsel deneyimin, üç boyutlu çalışmalar oluşturmadaki katkısı*

<b>Tema</b>	<b>Görsel deneyimin, üç boyutlu çalışmalara katkısı</b>	<b>Frekans</b>
<b>Alt</b>	Kısmen düşünmüyorum	4
<b>Temalar</b>	Hayır düşünmüyorum	2
	Evet düşünüyorum	34

Tablo 4 incelendiğinde öğrenciler, Müze gezileri sonucunda elde ettikleri görsel deneyimlerin, geziler sonrasında gerçekleştirilmiş oldukları üç boyutlu heykel

çalışmalarına olumlu yansımaları olduğunu düşünmektedirler. Kısmen faydalı olduğunu düşünen öğrencilerin sayısı dördttür. Bu öğrencilerden üçü; daha fazla uygulama çalışması yaparak, tecrübe edinebileceklerini, bu çalışmaların sayısının artmasının çalışmalarına olumlu şekilde yansıtacağını, daha başarılı çalışmalar çıkartabileceklerini düşünürken (Ö.11), (Ö.20), (Ö.24), bir diğer öğrenci ise; uygulama esnasında çalışmış olduğu heykeli ayakta durdurmakta zorluk çektiğini, ayakta durduramadığı içinde kendisini tam olarak başarılı görmediğini düşünmektedir (Ö.17). Görsel deneyimin fayda sağladığını düşünmeyen bir öğrenci; Müzede görmüş olduğu eserleri unuttuğunu ve hatırlayamadığını, ayrıca; heykel uygulama çalışması sırasında kullanmış olduğu malzemenin (kilin) erken sertleşmesinden dolayı, biçim ve hacim kazandıramadığını belirtmiştir (Ö.6). Diğer öğrenci ise; üç boyutlu biçimlendirmenin kendisi açısından zor olduğunu ayrıca müzede de eselere tam olarak odaklanıp dikkatli inceleyemediğini ifade etmiştir (Ö.21).

Görsel deneyimin, gerçekleştirilmiş olan üç boyutlu biçimlendirmede faydalı olduğunu düşünen öğrencilerin büyük bir bölümü; Müzede ziyaretlerinde dokunarak incelemiş oldukları Ana Tanrıça replikaları, müze eğitimcisinin ve öğretmenlerinin vermiş olduğu bilgilerin fayda sağladığını düşünmelerinin yanı sıra; müze gezilerinde eserlerin orjinallerini görmüş olmanın kendilerinde olumlu etki yarattığı yönünde fikir belirtmişlerdir. Görsel deneyimin faydalı olduğu yönünde görüş belirten, fakat ölçütleri daha farklı olan grup da yer alan öğrenciler ise; müzede gerçekleştirilen görsel deneyimden daha çok, heykel uygulama çalışmasında kullanmış oldukları malzemenin kolay şekillendirilebilmesini ve kontrol edilebilir büyüklükte ve hacimde olmasını ön plana çıkartmışlardır.

**Tablo 1.5. Üç boyutlu çalışmanın el becerisi kazandırmada etkisi ve kullanılan malzemenin olanaklarının öğrenilmesi ile ilgili öğrencilerin görüşleri**

Araştırmada, öğrencilerin yapmış oldukları heykel uygulama çalışması neticesinde el becerisi kazanması ve heykel uygulamasında kullanılan malzemenin (kilin) olanaklarının tespitine yönelik olarak öğrencilere: “Üç boyutlu biçimlendirme çalışması ile birlikte el becerisi kazanabilme ve kullanılan malzemenin olanaklarını öğrenme konusundaki düşüncelerin nelerdir?” sorusu yöneltilmiş ve alınan cevaplar Tablo 5’de özetlenmiştir.

**Tablo 5.** Üç boyutlu çalışmanın el becerisi kazandırmada etkisi ve kullanılan malzemenin olanakları

<b>Tema</b>	El becerisi kazanma ve kullanılan malzemenin olanaklarını Öğrenebilme	<b>Frekans</b>
<b>Alt</b>	Kısmen el becerisi kazanamadım	4
<b>Temalar</b>	Hayır el becerisi kazanamadım	-
	Evet el becerisi kazandım	36
	Kısmen malzemenin olanaklarını öğrenemedim	4
	Hayır malzemenin olanaklarını öğrenemedim	-
	Evet malzemenin olanaklarını öğrendim	36

Tablo 5 incelendiğinde, üç boyutlu biçimlendirme çalışması ile birlikte; el becerisi kazanma ve kullanılan malzemenin olanaklarının öğrenilmesine yönelik sorulan soruda, öğrencilerden hiç birisi, hayır el becerisi kazanamadım yönünde görüş belirtmemiştir. Aynı durum, hayır malzemenin olanaklarını öğrenemedim ifadesinde de geçerlidir. El becerisi kazandığını düşünüyor musun? sorusuna öğrencilerin çoğunluğu; uygulama çalışmasının el becerisi kazandırdığını, bu çalışmanın kendisi için güzel bir deneyim olduğu yönünde görüş ifade etmişlerdir. Kısmen el becerisi kazandığı belirten dört öğrenci olmuştur. Bunlardan üçü; daha fazla üç boyutlu çalışma yapmaları halinde tam olarak deneyim, pratik ve yetenek kazanacaklarını ifade etmişler (Ö.17), (18), (24), diğer öğrenci ise; heykel malzemesine hakim olamadığını belirterek, çabuk sertleştirdiğinden dolayı istediği gibi biçimlendiremediğini fakat kendisi için iyi bir deneyim olduğunu belirtmiştir (Ö.6).

Heykel yapımında kullanılan malzemenin olanaklarını kısmen öğrenemediğini düşünen öğrencilerin belirttikleri problemler: kilin erken sertleşip kurumması, biçimlendirme esnasında yaşanan güçlükler, hacim kazandırmada yaşanan sıkıntılar, tecrübesizlik, heykeli detaylandıramama gibi sorunlar ifade edilmiştir. Kullandıkları malzemenin olanaklarını öğrendiğini belirten öğrenciler ise; öncelikli olarak çalıştıkları kilin kolay biçim almasından ve hakim olunabilecek büyüklükte

olmasından dolayı kullanılan malzemenin olanaklarını kolaylıkla öğrenebildiklerini belirtmişlerdir (Ö.6), (Ö.17), (Ö.18), (Ö.24).

**Tablo.1.6. Heykel uygulama çalışmasının daha farklı malzemeler kullanılarak çalışılması ile ilgili öğrencilerin görüşleri**

Araştırmada, öğrencilerin uygulama çalışması sırasında, kilden farklı olarak çalışmak istedikleri malzemelerin öğrenilmesine yönelik öğrencilere: “Heykel uygulama çalışmasını daha farklı malzemelerle çalışmak ister miydin? Bu durumda hangi malzeme ve materyalleri tercih ederdin?” sorusu yöneltilmiş ve alınan kararlar Tablo 6’da özetlenmiştir.

**Tablo 6.** *Heykel uygulamalarının farklı malzemelerle çalışılması*

<b>Tema</b>	<b>Öğrencilerin uygulama çalışmasını, farklı malzeme ve materyal kullanarak yapmasına ilişkin yaklaşımları</b>	<b>Frekans</b>
<b>Alt</b>	Hayır istemezdim	2
<b>Temalar</b>	Evet isterdim	38

Tablo 6 incelendiğinde, öğrencilerin çok büyük bir kısmı farklı malzeme ve materyallerle çalışmak isterdim şeklinde görüş belirtmişlerdir. Hayır farklı malzeme ve materyallerle çalışmak istemezdim şeklinde görüş belirten 2 öğrenci; çalıştıkları malzemenin, kolay şekil alabilmesinden ve hakimiyetinin rahat sağlanabilmesinden dolayı farklı bir materyal belirtmemişlerdir (Ö.18), (Ö.25).

Farklı malzemelerle çalışmak isterdim diyen 38 öğrenci ise; birden fazla malzeme ve materyal tercihinde bulunmuştur. 13 öğrenciyle en fazla çalışılmak istenen malzeme ‘ahşap’ olmuştur, bunu 7 öğrenciyle ‘kil’, 6 öğrenciyle ‘metal’ izlemiştir. ‘Alçı, altın, taş’ gibi malzemelerle 5’er öğrenci, ‘Demir, mermer, cam’ gibi malzemelerle 4’er öğrenci, ‘bakır ve pet şişe’ ile 3’er öğrenci, ‘Oyun hamuru, kağıt ve yosunlu taşla’ 2’şer öğrenci, son olarak ‘seramik, mozaik taşı, mum, tel, kağıt hamuru’ gibi malzeme ve materyalleri 1’er öğrenci tercih etmiş, söz konusu malzemeleri heykel uygulama çalışmamda kullanmak isterdim şeklinde görüşlerini ifade etmişlerdir.



**Tablo.1.7. Müzede incelenen Heykellerin ve yapılmış olan Uygulamanın; Heykel Sanatına bakışa etkileri ile ilgili öğrencilerin görüşleri**

Araştırmada, öğrencilere, müzede incelemiş oldukları eserlerin ve yapmış oldukları uygulama çalışmasının, Heykel sanatına bakışlarındaki farklılığın tespitine yönelik: “Müzede incelemiş olduğun heykelciklerin ve yapmış olduğun uygulamaların, Heykel Sanatına bakışında yarattığı farklılıkları belirtir misin?” sorusu yöneltilmiş ve alınan cevaplar Tablo 7’de özetlenmiştir.

**Tablo 7. Müze gezileri ve uygulama çalışmasının Heykel Sanatına bakışa etkileri**

Tema Müze ve uygulama sonucunda öğrencilerin heykel sanatına bakışın da oluşan farklılık		Frekans
<b>Alt</b>	Biraz farklılık yarattığını düşünüyorum	3
<b>Temalar</b>	Hayır farklılık yarattığını düşünmüyorum	9
	Evet farklılık yarattığını düşünüyorum	29

Tablo 7 incelendiğinde, öğrencilerin çoğunluğu, Müze gezisi ve yapılan uygulama çalışmasının, Heykel Sanatına bakışlarında farklılık yarattığını belirtmişlerdir. Biraz fark yarattığını düşünüyorum diyen 3 öğrenci; bu gezilerin ve uygulama çalışmalarının artırılmasıyla, farklılık oluşabileceğini ifade etmişlerdir (Ö.7), (Ö.23), (Ö.39). Hayır farklılık yaratmadı şeklinde görüş belirten öğrencilerden 4’ü; müzedeki heykellerin ilgilerini çekmediğini, Heykel Sanatına fazla ilgi duymadıklarını belirtirken (Ö.1), (Ö.17), (Ö.18), (Ö.22), 5 öğrenci ise; daha fazla müze gezisi ve Heykel çalışması yaparak bu değişikliğin kendilerinde oluşabileceğini ifade etmişlerdir (Ö.5), (Ö.6), (Ö.19), (Ö.20), (21).

Müze gezisinin ve uygulama çalışmasının, Heykel sanatına bakışında farklılık yarattığını belirten öğrencilerin genel ifadeleri: ‘Heykel Sanatıyla ilgili bilgisayar ortamından ve kitaplardan araştırmalar yapmaya başlamış olmak, sokaklarda görmüş olduğu heykelleri dikkatle incelemek, detaylı düşünme alışkanlığı kazanmak, karşılaştırma yapabilmek, dikkatli incelemeyi öğrenmek, Heykel Sanatına ilgi ve sevgisini arttırmak, heykeltıraş olmayı düşünmeye başlamak’ şeklinde olmuştur.

**Tablo.1.8. Yapılan çalışmaların, görülen şeyler üzerinde uzun düşünemeyi öğretmesi ile ilgili öğrencilerin görüşleri**

Araştırmada, öğrencilere yapılan çalışmaların gördüğü şeyler üzerinde uzun düşünmeyi öğretebilmesine ilişkin görüşlerinin tespitine yönelik düşüncelerini belirleyebilmek amacıyla: “Bu araştırma ve uygulama çalışmasının; gördüğün şeyler üzerinde daha uzun düşünmeyi öğrettiğini düşünüyor musun?” sorusu yöneltilmiş ve alınan cevaplar Tablo 8’de özetlenmiştir.

**Tablo 8.** *Araştırma ve Uygulama çalışmasının, gördüğün şeyler üzerinde uzun düşünmeye etkisi*

<b>Tema</b>	Yapılan çalışmaların, gördüğün şeyler üzerinde daha uzun düşünmeye etkileri	
<b>Alt</b>	Biraz öğrettiğini söyleyebilirim	1
<b>Temalar</b>	Hayır öğrettiğini söyleyemem	4
	Evet öğrettiğini söyleyebilirim	35

Tablo 8 incelendiğinde; öğrencilerin 35 tanesi yapılan çalışmaların, gördüğü şeyler üzerinde daha uzun düşünmeyi öğrettiğini, 1 öğrenci biraz öğrettiğini, 4 öğrenci ise; öğretmediğini belirtmiştir.

Biraz öğrettiğini belirten öğrenci; çok az dikkat toplamasına yardımcı olduğunu, bunu yeterli olarak görmediğini, bu uygulamaların devam etmesi halinde değişimler olabileceğini ifade etmiştir (Ö.24). Öğretmediğini belirten 4 öğrenci; daha fazla Müze gezisi ve uygulama çalışması yaparak bu özelliği kazanabileceklerini belirtmişlerdir (Ö.6), (Ö.7), (Ö.20), (Ö.39). Bu çalışmaların, daha uzun düşünmeyi öğrettiğini belirten 35 öğrenci ise genel olarak; bir heykelin daha farklı özelliklerini ele alarak detaylı incelemeyi, Müze eğitimcisi ve öğretmeninin de katkısıyla analiz yapabilme, görmek ve bakmak arasındaki farkı ayırt edebilme, ayrıntılı ve sabırla düşünebilme, detaylı inceleme ve ayrıntılara dikkat etme alışkanlığı kazandıklarını belirtmişlerdir.

**Tablo.1.9. Tanrıça Heykellerinin şişman sembolize edilmesine ilişkin; öğrencilerin bakış açısı ve görüşleri**

Araştırmada; öğrencilere müzede görmüş oldukları şişman kadın heykellerini, o dönemde yaşamış olsalardı, hangi sembollerle ifade etmeyi tercih ederlerdi şeklinde, tercihlerinin tespitine yönelik düşüncelerini öğrenmek amacıyla: “Tarih öncesi Heykellerde; bereket ve doğurganlık kavramlarının şişmanlık üzerinden sembolize edilmiş olması, hakkındaki düşüncelerin nelerdir? O dönemde yaşamış olsaydın hangi sembolleri kullanırdın? sorusu yöneltilmiş ve alınan cevaplar Tablo 9 da özetlenmiştir.

**Tablo 9.** *Tarih öncesi heykellerin şişman sembolize edilmesi ve bu heykellere öğrencilerin yeni semboller üretmesi*

<b>Tema</b>	Tanrıça heykellerinin, öğrenciler tarafından sembolize edilmesi	<b>Frekans</b>
<b>Alt</b>	Bilmiyorum	1
<b>Tema</b>	Hayır, doğru düşünülmemiştir	11
	Evet, doğru düşünülmiştir	28

Tablo 9 incelendiğinde, Tarih öncesi heykellerde; bereket ve doğurganlık kavramlarının şişmanlık üzerinden sembolize edilmiş olmasını 28 öğrenci doğru bulmuştur. 11 öğrenci doğru bulmamış, 1 öğrenci ise bilmiyorum şeklinde cevap vermiştir.

Bilmiyorum cevabını veren öğrenci, o dönemde yaşamış olsaydım, heykellerde şişmanlık yerine, ‘saç’ kullanmayı tercih ederdim şeklinde görüş belirtmiştir (Ö.20). Doğru düşünülmediğini belirten 11 kişi, ağırlıklı olarak: ‘Çiçek, baharı temsil eden öğeler, çocuklar, kalkan, kırbaç, bebek, yiyecek, kılıç, heykellerde daha da fazla kilo, kalkan, kas, aslan, bitki, yiyecek’ gibi sembollerle Tanrıçaları biçimlendirebileceklerini ifade etmişlerdir. Doğru düşünüldüğünü belirtmiş olan 28 kişi ise; ‘bebek, süt, taç, ekmek, uzun saç, altın kesesi, altın küpleri, kanat, buğday, hamilelik, meyve, kas, kalkan, hayvan, asa, saygı gösteren insanlar, ok’ gibi semboller kullanarak, Tanrıça heykellerinde ‘bereket ve doğurganlık’ kavramlarını yansıtabileceklerini belirtmişlerdir.

**Tablo.1.10. Farklı bir eğitim ortamında çalışmanın, öğrenci üzerinde yaratmış olduğu etki ve buna ilişkin öğrencilerin düşünceleri**

Araştırmada, öğrencilere müze çalışmasıyla ilgili düşüncelerinin tespitine yönelik: “Farklı bir eğitim ortamında ve mekanında bulunma konusundaki düşüncelerin nelerdir? Tekrar müze gezisine katılmak ister misin? Arkadaşlarına böyle bir gezide yer almasını tavsiye eder misin?” sorusu yöneltilmiş ve alınan cevaplar Tablo 10 da özetlenmiştir.

**Tablo 10.** *Müze gezisinin öğrenci üzerinde yaratmış olduğu etki*

<b>Tema</b>	Müze gezisinde bulunan öğrencilerde oluşan duygu ve düşünceler	<b>Frekans</b>
	Hayır keyif almadım	-
	Evet keyif aldım	40
<b>Alt</b>	Tekrar katılmak istemem	-
<b>Temalar</b>	Tekrar katılmak isterim	40
	Müze gezisini tavsiye etmem	-
	Müze gezisini tavsiye ederim	40

Tablo 10 incelendiğinde öğrencilerin tamamı, farklı bir eğitim ortamında bulunmaktan keyif aldıklarını, tekrar müze gezisine katılmak istediklerini ve arkadaşlarına, böyle bir gezi içerisinde yer almalarını tavsiye ederim şeklinde görüşlerini belirtmişlerdir.

Öğrenciler; yapılan çalışma ve gezilerden çok etkilendiklerini ve eğlendiklerini, geçmiş kültürler hakkında bilgi sahibi olmanın heyecan verici, müze ziyaretine gelmiş olan turistlerle iletişim kurmanın çok keyifli, müze ortamının ise çok farklı ve etkileyici bir dünya olduğunu, müzeye olan ilgilerinin arttığını, arkadaşlarına da kesinlikle tavsiye edeceklerini ifade etmişlerdir.

## BÖLÜM VI

### 6.1. SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Üç boyutlu sanatın ilk örnekleri tarih öncesi devirlere aittir. Resim sanatında olduğu gibi, heykel de insanın doğayla giriştiği mücadelenin sonucu olarak, gereksinimden doğmuştur. Sanat olarak heykelin özelliği, uzayda üç boyutlu bir nesne oluşturmaktır. İki boyutlu düzlemde, derinlik, perspektif yoluyla yanılsama olarak verilirken; üç boyutlu çalışmalarda derinlik, gerçekliğin kendisidir. Sanat eğitimi, öğrencilere bu gerçekliği yaşatırken aynı zamanda; düşünmeyi, görmeyi, el becerisini ve yaratıcı gücünü harekete geçirmeyi öğretir.

Bu çalışmada; Tarih öncesi Anadolu’da yaşamış olan uygarlıkların “kadın”ı yaşımın içerisinde nereye koydukları, kadın’a bakış açıları ve bunun neticesinde, farklı anlamlar ve misyonlar yükleyerek ortaya çıkarmış oldukları kadın heykellerinin, lise öğrencileriyle gerçekleştirilen heykel uygulama çalışmalarına etkisi gözlemlenmiş ve değerlendirilmiştir. Araştırmada; öğrenciler binlerce yıl öncesine giderek o dönemi yaşamış ve hissetmişler, sonrasında empati de kurarak kendi tanrıçalarını biçimlendirmişlerdir. Bununla da tarihsel ve sanatsal bilinç oluşturulmaya çalışılmıştır.

Çalışmaya katılan öğrencilerle yapılan müze gezileri ve heykel uygulama çalışmaları sonrasında; araştırmanın 2. alt problemine yönelik sorulan 1. soru neticesinde; gerçekleştirilmiş olan uygulama çalışmasında, öğrencilerin %85’i; duygu, düşünce ve hareket (devinim) unsurlarını yansıtabildiklerini ifade etmiş, kullandıkları malzemenin kolay biçimlendirilebildiğini, heykel malzemesinin yumuşak ve az oluğu için de (25- 500gr) hakimiyetinin kolay sağlanabildiğini belirtmişlerdir. Duygu, düşünce ve hareket unsurlarını yansıtamadığını belirten öğrenciler ise; kullanmış oldukları malzemenin özelliklerini yeterince tanıyamamış olmalarından ve üç boyutlu çalışmalarda kendilerini yeterli bulmadıklarından dolayı, düşüncelerini olumsuz yönde ifade etmişlerdir. Eldeki bulgulardan hareketle, öğrenciler, büyük oranda, uygulama çalışmasında; “duygu, düşünce ve hareket” unsurlarını yansıtmış oldukları düşüncesindedirler.

2. görüşme sorusuna verilen cevaplara ilişkin bulgulara bakıldığında, çalışmaya katılan öğrencilerin Heykel uygulama çalışmasında, birimler arasındaki bağlantıyı kurgulayarak, oran-orantı kavramlarının anlaşılmasına yönelik çalışmada; 5 öğrencinin, bu kavramları anlamada ve uygulamada sıkıntı yaşadıkları, öğrencilerin % 87'5'inin; bu kavramları uygularken herhangi bir sorunla karşılaşmadıkları, müze eğitimcilerinden ve öğretmenlerden edindikleri bilgilerin etkili olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara bakarak; Müze gezilerinin, 'oran-orantı' kavramlarının anlaşılmasında, öğrenciler üzerinde, olumlu etkilerde bulunduğu söylenebilir.

Araştırmanın birinci alt problemine yönelik olarak sorulan, öğrencilerin Anadolu Medeniyetleri Müzesinde görmüş oldukları eserlerin yapmış oldukları uygulamalara katkısı nelerdir? sorusuna cevaben, 3.soruya olumsuz cevap veren öğrenciler; dikkatsizliği, el becerilerinin kısıtlı oluşunu ve deneyimsizliği ön plana çıkarmışlardır. Öğrencilerin % 90'ı ise; Müzede görmüş oldukları kadın heykelciklerinin, uygulama çalışmaları esnasında 'Anatomik' yapıya dikkat etmelerini sağladığını düşünmektedirler. Bu öğrenciler; Müzede heykelleri dikkatli inceledikleri ve anlatılanları iyi dinledikleri görüşündedirler. Bu verilere bakarak; öğrencilerin, çok büyük oranda, müzede görmüş oldukları kadın heykelciklerinin, uygulama çalışmaları sırasında, Anatomik yapıya dikkat etmelerini sağlamıştır, sonucu ortaya çıkmıştır.

Araştırmanın birinci alt problemine yönelik, 4. görüşme sorusuna verilen cevaplarda; öğrencilerin üç boyutlu çalışmalar esnasında, ifade ettikleri görüşler neticesinde, genel olarak karıştırdıkları güçlükleri; tecrübe sahibi olmamak ve görsel deneyim eksikliği şeklinde belirtilmiştir. Görsel deneyimin, üç boyutlu çalışmalarında fayda sağlayıp sağlamadığı konusunda öğrencilerin % 80'inin katkı sağladığı düşüncesine sahip olduğu görülmektedir. Öğrenciler; Müze eğitimcisi ve öğretmenlerinden almış oldukları bilgilerin yanı sıra; heykel malzemesinin özelliklerinin çalışma şartlarını kolaylaştırdığını belirtmişlerdir. Elde edilen bu bulgularla; görsel deneyimin, üç boyutlu çalışmalar oluşturmada, büyük oranda başarı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın 3. alt problemine yönelik sorulan, 5. görüşme sorusu neticesinde ortaya çıkan sonuçlarda; uygulama çalışmasının el becerisi kazandırmasında ve kullanılan malzemenin olanaklarını öğretmede; 'el becerisi kazanamadım,

malzemenin olanaklarını öğrenemedim' şeklinde görüş belirten hiçbir öğrenci olmamıştır. Kısmen kazandığını belirten öğrenciler ise; deneyim kazandıkları ve kullanılan malzemenin olanaklarını daha iyi öğrendikleri takdirde, daha başarılı olacaklarını ifade etmişlerdir. Araştırmanın bulgularına göre; öğrencilerin % 90'ında, yapılmış olan uygulama çalışmasının; el becerisi kazandırmada ve kullanılan malzemenin olanaklarını öğretmede katkı sağladığı düşüncesi hakimdir. Bunun gerekçesi olarak da; heykel malzemesinin çok kolay biçim almasını, hakimiyetinin kolay sağlanabilmesini göstermişlerdir. Bu sonuca bakarak; öğrencilerin el becerisi kazanmalarının yanı sıra kullanılan malzemelerin olanaklarını öğrenmiş oldukları söylenebilir.

Araştırmanın, 3. alt problemine yönelik sorulmuş olan, 6. soruya verilen cevaplarda ise; öğrencilerin bu çalışmada kil yerine hangi farklı malzemeleri tercih etmek istediğine yönelik olmuştur. Öğrencilerin % 95'i farklı malzemelerle çalışmak istediğini belirtmiş, bunlardan; % 32'5'i ahşap tercihi ile ilk sırayı almıştır. 2 öğrenci ise; farklı malzeme ile çalışmak istemediğini belirtmiştir. Buradan, öğrencilerin; çok farklı malzeme ve materyal belirterek, heykel çalışmasında kilin dışında da farklı malzemelerle deneyimler yaşamak istediği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Araştırmanın 1. alt problemine yönelik sorulan 7. görüşme sorusunun bulgularına bakıldığında, çalışmaya katılan öğrenciler; Müzede görmüş oldukları heykelciklerin ve yapılmış olan uygulamaların Heykel sanatına bakışlarında, farklılık yaratmasına ilişkin değerlendirmelerinde, %72'5 oranında 'evet' cevabını vermiştir. Bu öğrenciler; internet ortamından, kitaplardan ve farklı imkanlar oluşturarak heykel sanatıyla ilgili araştırma yaptıklarını belirtmişlerdir. Gelişim göstermediğini ve biraz gösterdiğini ifade eden öğrenciler ise; bu etkinliklerin içerisinde daha fazla yer almanın bu farklılığı oluşturacağını belirtmiştir. Bu değerlendirmeler neticesinde; Müze gezilerinin ve bu geziler sonrası yapılan okul içi etkinliklerinin daha fazla yapılması gerektiği ve bu görsel eğitimin; öğrenciler üzerinde yarattığı kültürel ve sanatsal merakı arttıracığı sonucuna ulaşılmıştır.

8. görüşme sorusunun bulgularına bakıldığında; beş öğrencinin, yaşanan deneyimin artmasıyla birlikte; gördüğü şeyler üzerinde, daha uzun düşünebilme alışkanlığının kazanılmasına yönelik değişimler olabileceği bir kez daha belirtilmiştir. Bu çalışmaların; uzun düşünmeye olumlu etkisi olduğunu düşünen

öğrencilerin oranı % 87'5 civarındadır. Bu öğrenciler; müze eğitimcisi ve öğretmenlerinden almış oldukları bilgiler ışığında; yaşamış oldukları deneyimler beraber, uzun düşünmeyi, bakmak ve görmek arasındaki ayrımı yapabilmeyi öğrendiklerini belirtmişlerdir.

Araştırmanın 2. alt problemine yönelik sorulan 9. soru neticesinde; Ana Tanrıça heykellerinde, bereket ve doğurganlık kavramlarının şişmanlık üzerinden sembolize edilmesi, öğrencilerin % 70'i tarafından doğru bulunurken, % 27'5'i tarafından doğru bulunmamıştır. Bu sonuca bakarak; öğrencilerin ağırlıklı olarak, Tanrıçaların şişman sembolize edilmesini doğru bulduklarını söyleyebiliriz.

Yine araştırmanın 2. alt problemine yönelik olarak sorulan, 10. sorunun değerlendirme sonucuna göre ise; öğrencilerin tamamı müze gezisine katılmış olmaktan, farklı bir mekanda bulunmaktan son derece mutlu olduklarını ifade etmiş, tekrar müze gezisi içerisinde yer almak istediklerini ve arkadaşlarına böyle bir deneyimi tavsiye edeceklerini belirtmişlerdir. Bu sonuç: öğrencilerin, okul dışında farklı bir eğitim ortam ve mekanında bulunmaktan çok keyif aldıklarını ayrıca; Müze gezilerinin içerisinde, tekrar bulunmaktan heyecan duyacaklarını ortaya çıkarmıştır.

Bu sonuçlara göre, çalışmaya katılan öğrenciler; Anadolu Medeniyetleri Müzesine düzenlenen geziler neticesinde görülmüş olan kadın heykellerinin, öğrenciler açısından, görsel okur-yazarlık ve görsel deneyim kazandırdığı, geziler sonrasında yapılmış olan uygulamaların ise; görsel kültürün üç boyutlu çalışmalar oluşturabilmede etkisi, katkıları ve deneyimler oluşturması öğrencilerin görüşleri neticesinde ortaya çıkmıştır. Öğrenciler, bu çalışmalar içerisinde daha çok yer alarak; görsel algılama deneyimi, uygulamalı deneyimler, geçmişle günümüz arasında tarihsel ve sanatsal bağ kurabilme, merak, dikkat gibi becerilerini geliştirebileceklerini belirtmişlerdir. Kullanılmış olan malzemenin (kil, seramik hamuru) heykel uygulamalarında, biçimlendirme ve el becerisi kazandırmada kolaylık sağladığı, şekillendirmede zorluk çıkarmadığı, yumuşak dokusunun keyifle çalışma isteği yarattığı vurgulanırken, bunun yanı sıra; öğrencilerin, farklı malzemelerle de heykel çalışması yapma konusunda istekli ve meraklı oldukları, öğrencilerin görüşleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Burada, uygulama çalışmasında kullanılmış olan malzemenin; zaman ve pratiklik açısından da öğrencilerin işlerini kolaylaştırdığı söylenebilir. Ayrıca, çalışmalar sırasında ve görüşme sorularına



verilen cevaplarda belirtmiş oldukları gibi, kil ve seramik hamuru ile çalışmaktan çok keyif aldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Kille, çalışılan konu arasındaki ilişki kurulabilmiş, malzemenin yumuşak olması; kilin yoğurularak, form meydana getirilmesine ve parçalara ayrılıp çalışılmasına imkan sağlamış, parçalardan ek oluşturabilme kolaylığı ise; malzemeyi tanıma, sevme ve çalışma olanaklarını kolaylaştırmıştır.

## **6.2. ÖNERİLER**

- Okullarda, üç boyutlu biçimlendirme çalışmalarında kullanılmak üzere; araç- gereç ve malzeme temini sağlanmalı, fiziki imkanlar zorlanarak çalışma alanları oluşturulması önerilir.
- Üç boyutlu biçimlendirme çalışmalarına yönelik, Ortaöğretim görsel sanatlar dersi yıllık ders planlarında içerik genişletilerek, sanat eğitiminin amaçlarının gerçekleştirilebilmesi açısından daha kapsamlı yer verilmesi önerilir.
- Okulların yıllık programlarında, müze etkinliklerinin sayısı artırılarak; bu gezilere yönelik, okulların yıllık bütçelerini oluşturması önerilir.
- MEB. öncülüğünde; Müzelerin sanat eğitimi içerisindeki rolünü genişletmek ve Müze-Okul işbirliği programları oluşturmak adına, Okul-Müze protokolleri yapılarak, okullarda verilen sanat ve diğer derslerin devamının müzelerde uygulanması önerilir.
- Araştırmacılar için; benzer bir çalışma ilköğretim okullarında, deneysel araştırma yöntemi kullanılarak, öğrenci grupları arasında uygulama ve deneyim üzerine etkilerinin incelenmesi önerilir.

## KAYNAKÇA

Abacı, Oya. (1996). *Müze Eğitimi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Adıgüzel, Ömer. (9-11 Aralık 2000). Müze Pedagojisinin Türkiye'deki Yansımaları Ve Müzelerdeki Yaratıcı Drama Uygulamaları (Bildiri). Müzecilikte Yeni Yaklaşımlar Küreselleşme ve Yerelleşme III. Uluslar arası Tarih Sempozyumu, İstanbul.

Akmehmet, Tezcan Kadriye, Atagök, Tomur ve Özkasım Hale (2006). Okul-Müze Günleri Öğretmen Paketi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basım- Yayın Merkezi.

Akurgal, Ekrem. (1998). Anadolu Kültür Tarihi (4.Baskı). Ankara: Tübitak Yayınları.

Alakuş, Ali Osman, Mercin, Levent. (2009). Sanat Eğitimi Ve Görsel Sanatlar Öğretimi (1. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Alpagut, Asuman. (2002). *Çevre İçin Eğitimde Müzelerin Rolü ve Önemi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Alpagut, Asuman, Çuhadar Yasemin ve Taşkıran Zehra F. (2007). Senden Önce Anadolu Yeni Taş Çağı 2 (1.Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

Artut, Kazım. (2009). Sanat Eğitimi Kuramları Ve Yöntemleri (6.Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Atagök, Tomur. (14-15 Ekim 1994). Kültür ve Toplum (Bildiri). I.Müzecilik Sempozyumu, İstanbul.

Atagök, Tomur (1999). Yeniden Müzeciliği Düşünmek. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları.

Atagök, Tomur. ( 2001). Arkeoloji: Dipten Gelen Sanat, Sanat Dünyamız Dergisi. 80/2001, 82-93.

Aydingün, Şengül. (2006). Tunç Çağının Gizemli Kadınları (1. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Kültür Ve Sanat Yayıncılık.

Baykal, Serçin ve Paykoç, Fersun. (2000). Müzecilikte Yeni Yaklaşımlar. İstanbul: Türkiye Ekonomik Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

Belli, Oktay. (2001). Anadolu Tanrıçaları (1. Baskı). İstanbul: Promete Yayıncılık.

Bergman, Helge. (1952). Education Programmes of Natural History Museums In Europe. *Museum*, Cilt: 5, Sayı:2, 76-79.

Bryce, Trevor. (2003). Hitit Dünyasında Yaşam Ve Toplum (1. Baskı). Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.

Buyurgan, Serap ve Buyurgan, Ufuk. (2012). Sanat Eğitimi ve Öğretimi (3. Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.

Buyurgan, Serap ve Mercin, Levent. (2005). Görsel Sanatlar Eğitiminde Müze Eğitimi Ve Uygulamaları (1. Baskı). Ankara: Görsel Sanatlar Eğitimi Derneği Yayınları.

Candaş, Cemil, Hızal, Y, Adem, Pehlivan, Ahmet ve Üst, Şükran (2013). Üç Boyutlu Sanat Atölye (2. Baskı). Ankara: M.E.B. Devlet Kitapları.

Childe, Gordon. (2010). Kendini Yaratan İnsan (11. Baskı). İstanbul: Varlık Yayınları.

Çapar, Mustafa (2008). İlköğretim İkinci Kademe Görsel Sanatlar Eğitimi Dersinde Üç Boyutlu Çalışmaların Önemi. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3 (35), 114-124.

Çelik, Tolga ve Metin, Mustafa (2007). Senden Önce Anadolu Yontma Taş Çağı 1 (1. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

Darga, Muhibbe. (2013). Anadolu'da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe (1.Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

Desti, Marc. (2009). Anadolu Uygarlıkları (2. Baskı). Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.

Dinçol, M. Ali. (1982). Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi (Cilt No:1). İstanbul: Görsel Yayınlar.

Erbay, Fethiye. (24-26 Eylül 1994). Çağdaş Müzeciliği Yönlendiren Etkenleri (Bildiri). 2. Müzecilik Semineri, İstanbul.

Erbay, Fethiye (1998). Eğitim Kurumlarının, Müzelerin Kurumlaşmasındaki Yeri (Bildiri). 4. Müzecilik Semineri, İstanbul.

Erbil, Pervin. (2012). Kibele'den Pandora'ya Kadının Tarihsel Yenilgisi (3.Baskı). Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Ergener, Reşit. (1988). Ana Tanrıçalar Diyarı Anadolu (1. Baskı). İstanbul: Yalçın Yayınları.

Ertürk, Uralman. (2012). Müzebilimin ABC'si (1. Baskı). İstanbul: Ege Yayınları.

Gombrich, E.H. (2002). Sanatın Öyküsü (3. Baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları.

Gür, Selçuk. (2010). İlk İnsandan Selçukluya Anadolu Uygarlıkları Ve Antik Şehirler (2.Baskı). İstanbul: Alfa Yayıncılık.

Harrison, Martin. (1963). Eğitim Ve Müzeler. Ankara: Icom Türkiye Milli Komitesi Yayınları.

Haydaroğlu, Mine. (2006). Topraktan Sonsuzluğa Çatalhöyük (1. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Kültür Ve Sanat Yayıncılık.

Hein,George.E. (1998). Learning İn The Museum, Londra, Routledge.

Hooper-Greenhill, E. (1999). Müze Ve Galeri Eğitimi (No:4). Ankara: A.Ü. Çocuk Kültürü Araştırma Ve Uygulama Merkezi Yayınları.

İlhan, Ç., Ayşe ve San, İnci. (2005). Sanat Eğitiminde Sanat Biliminin Rolü (1. Basım). Ankara: Naturel Yayıncılık.

Kırıçoğlu, Tekin, Olcay. (2002). Sanatta Eğitim Görmek Öğrenmek Yaratmak (2.Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.

Koç, İlker. (2006). Hititler (1. Baskı). Ankara: Odtü Geliştirme Vakfı Yayıncılık Ve İletişim.

Kulaçoğlu, Belma. (1992). Tanrılar ve Tanrıçalar (1. Baskı). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar Ve Müzeler Genel Müdürlüğü yayınları.

Lewin, Roger. (1998). Modern İnsanın Kökeni (2. Baskı). Ankara: Tübitak Yayınları.

Lloyd, Seton. (1998). Türkiye'nin Tarihi Bir Gezginin Gözüyle Anadolu Uygarlıkları (3. Baskı). Ankara: Tübitak Yayınları.

Okan, Kaya, Berna. (Eylül/Ekim 2004). Türkiye'de Sanat Dergisi. 4/2004, 64-65.

Onur, Bekir. (6-10 Kasım 2000). İletişim ve Eğitim Ortamı Olarak Müzeler (Bildiri). Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları, Ankara.

Onur, Bekir. (2012). Çağdaş Müze Eğitim Ve Gelişim Müze Psikolojisine Giriş (1.Baskı). Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.

Ölmez, Erkan, Uysal Sevinç ve Yılmaz Ceylan Nursen (2008). Sanat Tarihi 1 (3.Baskı). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlar.

Özkarakoç, Özcan. (2004). *İlköğretim II. Kademedeki Üç Boyutlu Sanat Uygulamalarının Yaratıcılığın Gelişmesine Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Pischel, Gina. (1983). Sanat Tarihi Ansiklopedisi (2. Baskı). İstanbul: Yazır Matbaacılık.

Roller, E. Lynn. (2004). Ana Tanrıça'nın İzinde (1. Baskı). İstanbul: Homer Kitapevi Yayınları.

San, İnci. (Eylül/1998). İdol, Arkeoloji Ve Arkeologlar Derneği Dergisi. 14/1998, 23.

San, İnci ve İlhan Çakır, A. (2005). Sanat Eğitiminde Sanat Biliminin Rolü (1. Baskı). Ankara: Naturel Yayıncılık.

San, İnci (2008). Eğitim Ve Müze (1. Baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.

Sevin, Veli. (2002). Anadolu Arkeolojisi (4.Baskı). İstanbul: D&R yayınları.

Sözen, Metin ve Tanyeli, Uğur. (1986). Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü. (1.Baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi yayınları.

Şahan, Melek (1998). *Tarih Öncesinden Friglere Kadar Anadolu'da Kadın Konulu Heykeller*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Şahan, Melek. (Nisan 2005). Müze Ve Eğitim. Gazi Üniversitesi Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 3/2005, 490.

Şahin, Özgür. (2010). *Figüratif Heykel Sanatında İnsan Bedenin Kurgusal Dönüşümünün Kişisel Yaklaşımlar Üzerinden Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Şen, Metin (2004). Heykelde Deformasyon ve Form Düzenleme Yöntemleri. Anadolu Sanat Anadolu Üniversitesi GSF. Süreli Sanat ve Kültür Dergisi, 2 (Sayı:15), 213-220.

Şenyapılı, Önder. (2003). Otuz bin yıl Öncesinden Günümüze Heykel (1. Baskı). Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş.

Tanilli, Server. (1997). Yaratıcı Aklın Sentezi (2. Baskı). İstanbul: Adam Yayıncılık.

Tansuğ, Sezer. (1995). Resim Sanatının Tarihi (3. Baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları.

Turani, Adnan. (1995). Sanat Terimleri Sözlüğü (6.Baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları.

Turani, Adnan. (1997). Dünya Sanat Tarihi (6. Basım). İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları.

Uhlig, Helmut. (2001). Avrupa'nın Anası Anadolu (1. Baskı). İstanbul: Telos Yayıncılık.

Umar, Bilge. (2013). Doğu Anadolu (1.Baskı). İstanbul: İnkılap Kitapevi Yayınları.

### **Görsel Kaynakça**

Kulaçoğlu, Belma. (1992). Tanrılar ve Tanrıçalar (1. Baskı). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar Ve Müzeler Genel Müdürlüğü yayınları.

Renda Günsel. (1993). Çağlar Boyu Anadolu'da Kadın- Anadolu Kadınının 9000 Yılı. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Halıcı, Uğur. (2015). Kişisel Fotoğraf Albümü. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Eser Envanterinden. Ankara.

### **Görsel İnternet Kaynakça**

“SANAL”1: <http://www.google.com/search/Willendorf,und,venus>, Erişim Tarihi: 26.01.2015.

“SANAL”2: [http://de.wikipedia.org/wiki/Venus\\_von\\_doln](http://de.wikipedia.org/wiki/Venus_von_doln), Erişim Tarihi: 02.01.2015.

“SANAL”3: <http://www.google.com/search/Efes,Artemis>, Erişim Tarihi: 08.02.2015

### **EKLER LİSTESİ**

1) EK-1 ÖĞRENCİ HEYKEL UYGULAMA ÇALIŞMALARI

2) EK-2 HAZIRLANAN DERS PALNI

3)EK-3 GERÇEKLEŞTİRİLMİŞ OLAN MÜZE GEZİLERİ SONRASINDA ÖĞRENCİLERE UYGULANMIŞ OLAN GÖRÜŞME SORULARI

**EKLER****EK-1 ÖĞRENCİ HEYKEL UYGULAMA ÇALIŞMASI ÖRNEKLERİ**

Görsel-15. Öğrenci Çalışması.



Görsel-16. Öğrenci Çalışması.



Görsel-17. Öğrenci Çalışması.



Görsel-18. Öğrenci Çalışması.





Görsel-19. Öğrenci Çalışması.



Görsel-20. Öğrenci Çalışması.



Görsel-21. Öğrenci Çalışması.



Görsel-22. Öğrenci Çalışması.



Görsel-23. Öğrenci Çalışması.



Görsel-24. Öğrenci Çalışması.



Görsel-25. Öğrenci Çalışması.



Görsel-26. Öğrenci Çalışması.



Görsel-27. Öğrenci Çalışması.



Görsel-28. Öğrenci Çalışması.



Görsel-29. Öğrenci Çalışması.



Görsel-30. Öğrenci Çalışması.



Görsel-31. Öğrenci Çalışması.



Görsel-32. Öğrenci Çalışması.



Görsel-33. Öğrenci Çalışması.



Görsel-34. Öğrenci Çalışması.



Görsel-35. Öğrenci Çalışması.



Görsel-36. Öğrenci Çalışması.



Görsel-37. Öğrenci Çalışması.



Görsel-38. Öğrenci Çalışması.



Görsel-39. Öğrenci Çalışması.



Görsel-40. Öğrenci Çalışması.



Görsel-41. Öğrenci Çalışması.



Görsel-42. Öğrenci Çalışması.



Görsel-43. Öğrenci Çalışması.



Görsel-44. Öğrenci Çalışması.



Görsel-45. Öğrenci Çalışması.



Görsel-46. Öğrenci Çalışması.



Görsel-47. Öğrenci Çalışması.



Görsel-48. Öğrenci Çalışması.



Görsel-49. Öğrenci Çalışması.



Görsel-50. Öğrenci Çalışması.





Görsel-51. Öğrenci Çalışması.



Görsel-52. Öğrenci Çalışması.



Görsel-53. Öğrenci Çalışması.



Görsel-54. Öğrenci Çalışması.



Görsel-55. A.M.M. gezisi öncesi



Görsel-56. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Uygulama Çalışmaları



Görsel-57. A.M.M. Müze Eğitimsinin Öğrencilerle Bilgi Paylaşımı



Görsel-58. A.M.M. Etkinlik Uygulamaları.



Görsel-59. Atölyede Heykel Uygulama Çalışması Öncesi.



Görsel-60. Atölyede Öğrenciler Uygulama Çalışması Yaparken.



Görsel-61. Atölyede Öğrenciler Heykel Uygulama Çalışması Yaparken.



Görsel-62. Atölyede Öğrenciler Heykel Uygulama Çalışması Yaparken.

EK-2

**ÖĞRETMEN NECLA KIZILBAĞ ANADOLU LİSESİ 2014/2015 EĞİTİM-ÖĞRETİM YILI  
10. SINIFLAR GÖRSEL SANATLAR DERSİ ÜNİTELENDİRİLMİŞ YILLIK DERS PLANI**

AY	HAFTA	SAAT	KAZANIMLAR	ETKİNLİKLER	AÇIKLAMALAR	ATATÜRK KÇÜLÜK KONULARI / BELİRLİ GÜN VE HAFTALAR	DEĞERLENDİRME	
<b>ÖĞRENME ALANI 1: GÖRSEL SANAT KÜLTÜRÜ</b>								
<b>ALT ÖĞRENME ALANI: TARİHİ ÇEVRE VE MÜZE BİLİNCİ</b>								
<b>EYLÜL</b>	3	2	1. Müze kavramını öğrenir, Müze türlerinin çeşitlerini açıklar 2. Müzenin önemini kavrar, Müzeye eserlerin nereden geldiğini açıklar.	1.3.4.5. Müzedeki eserlerin belirli duygu, düşünce ve durumları yansıtmaya özellikleri tartışılır. Müzede uyulması gereken kurallar ifade edilir. Müze Gezisi öncesi Ön Anket formu uygulanır.	Kazanım nu. : 1 Müze türleri aşağıdaki gibi verilmeli: a) Koleksiyonlarına göre sınıflama b) Kime çalıştıklarına göre sınıflama c) Hizmet ettiği alana göre sınıflama ç) Hizmet ettiği kişilere göre sınıflama d) Koleksiyonlarını sergileme biçimine göre sınıflama.			
	4	2	3. Tarihi çevreyi tanıır, Arkeolojik bölgeler hakkında fikir sahibi olur. 4. Müze ve öğrenme ilişkisinin farkına varır.	1.2.3.4. Öğrenciler gruplara ayrılarak Ankara ve çevre illerde, Arkeolojik kazılar sonucunda bulunan eski yerleşim yerlerini araştırarak doküman ve bilgi toplamalar. Gruplardaki öğrenciler karşılıklı olarak: a) Bu eserler nerelerde kullanılmıştır? b) Sanatçıları kimdir? c) Hangi dönemde yapılmıştır? d) Estetik yönleri nelerdir? e) Yapılış yöntemleri nelerdir? gibi sorular yöneltilerek öğrencilerin bilgilerini değerlendirmeleri sağlanır.	Kazanım nu. :3 Anadolu'nun Prehistorik devirlerden Bizansa kadar kültür belgelerini saklayan bölgeler: a) Çatalhöyük b) Alacahöyük c) Hacılar d) Gordion	Atatürk'ün Müze ve müzeciliğe verdiği önemi kavrar.	Bütün öğrenme alanlarında açık uçlu sorular, derecelendirme ölçekleri, kontrol listeleri, öz değerlendirme, grup değerlendirme, gözlem formları, performans ve proje görevleri, öğrenci ürün dosyası vb. kullanılarak değerlendirme yapılabilir.	
<b>EKİM</b>	1	2	<b>Kurban Bayramı (3-7 Ekim)</b>					
	<b>ALT ÖĞRENME ALANI: MÜZELERDE İNCELEME VE UYGULAMA</b>							
	2	2	5. Anadolu Medeniyetleri Müzesinin deki eserleri inceler, eleştirir, eserler üzerinde ilke ve elemanların kullanılmalarını gösterir. 1. Anadolu Medeniyetleri Müzesinin deki eserlerden yola çıkarak çizimler yapılır.	1.2.3. Müze gezisi sonrası son anket uygulaması yapılır, müze gezisi sonrasında atölyede yapılacak etkinlik ve değerlendirmeler sırasıyla incelenir, üzerinde öğrencilerle birlikte değerlendirme yapılır. Karakalem çizimler yaptırılarak, müzedeki bir eserden yola çıkıp kendi formunu ortaya koyarak yorumlamaları istenir.	Kazanım nu. : 2,3 Müzedeki eserlerden yola çıkarak, geçmişin ve bugünün sosyal yaşamına ait olay ve düşünceler ele alınacaktır. Tarih öncesi toplum yapısı ile günümüz toplum yapısı ilişkilendirilir. Görsel sanatlarda Biçimlendirme öğrenme alanındaki üç boyutlu çalışmalar alt öğrenme alanı ile ilişkilendirilir.		Bütün öğrenme alanlarında açık uçlu sorular, derecelendirme ölçekleri, kontrol listeleri, öz değerlendirme, grup değerlendirme, gözlem formları, performans ve proje görevleri, öğrenci ürün dosyası vb. kullanılarak değerlendirme yapılabilir.	
	3	2	2. Müzedeki bir eserden yola çıkarak çizim ve heykel çalışmaları tasarlanır.	1.2.3. Müze ve uygulama çalışmasına yönelik öğrencilere görüşme formu dağıtılarak, formu doldurmaları istenir ve daha sonra sorular üzerine düşünce ifade edilir.	( Müze Gezisi)			
4	2	3. Yapılan Üç Boyutlu çalışmanın; form, Hareket, Anatomi ve estetik açıdan değerlendirilmesini yapar.	Atölyede Anadolu Medeniyetleri konulu mozaik panonun karışık teknikle, farklı malzemeler kullanarak uygulama yapmaları istenir.	( Müze Gezisi)				

EK-3

## GÖRÜŞME FORMU

### MÜZE GEZİLERİ VE HEYKEL UYGULAMA ÇALIŞMALARI SONRASINDA LİSE ÖĞRENCİLERİNE UYGULANAN GÖRÜŞME SORULARI

#### Görüşme Soruları

- 1- Gerçekleştirmiş olduğun uygulama çalışmasında; duygu, düşünce ve hareket(devinim) unsurlarını yansıtabildin mi? Bu konudaki düşüncelerini yazar mısın?
- 2- Heykel uygulama çalışmasının: birimler arasındaki bağlantıyı kurgulayarak, ‘oran-orantı’ kavramlarını anlamadaki etkisi hakkındaki düşüncelerin nelerdir?
- 3- Müzede görmüş olduğun, farklı vücut yapılarına sahip kadın heykelciklerinin, uygulama çalışman sırasında Anatomik yapıya dikkat etmende yardımcı olduğunu düşünüyor musun?
- 4- Bu görsel deneyimin, üç boyutlu çalışmalar oluşturmana hangi açılardan fayda sağladığını düşünüyorsun?
- 5-Üç boyutlu biçimlendirme çalışması ile birlikte; el becerisi kazanabilme ve kullanılan malzemenin olanaklarını öğrenme konusundaki düşüncelerin nelerdir?
- 6- Heykel uygulama çalışmasını daha farklı malzemelerle çalışmak ister miydin? Bu durumda hangi malzeme ve materyalleri tercih ederdin?
- 7- Müzede incelemiş olduğun heykelciklerin ve yapmış olduğun uygulamaların, Heykel Sanatına bakışında yarattığı farklılıkları belirtir misin?
- 8- Bu araştırma ve uygulama çalışmalarının; gördüğün şeyler üzerinde daha uzun düşündürmeyi öğrettiğini düşünüyor musun?
- 9- Tarih öncesi heykellerde; bereket ve doğurganlık kavramlarının şişmanlık üzerinden sembolize edilmiş olması hakkındaki düşüncelerin nelerdir? O dönemde yaşamış olsaydın hangi sembolleri kullanırdın?
- 10- Farklı bir eğitim ortamında ve mekanında bulunma konusundaki düşüncelerin nelerdir? Tekrar Müze gezisine katılmak ister misin? Arkadaşlarına böyle bir gezide yer almasını tavsiye eder misin?

Ek- 15: Özgeçmiş



T. C.  
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ  
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü  
Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Uğur HALICI	İmza:	
Doğum Yeri:	Ankara		
Doğum Tarihi:	24/04/1973		
Medeni Durumu:	Evli		

Öğrenim Durumu

Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Halide Edip Adıvar İ.Ö.O		Ankara	1987
Ortaöğretim	Çankaya Lisesi		Ankara	1990
Lise	Çankaya Lisesi		Ankara	1993
Lisans	Selçuk Üniversitesi	Lisans	Konya	1999
Yüksek Lisans	Necmettin Erbakan Üni.	Tezli Yüksek Lisans	Konya	2015

Becerileri:	Resim, Mozaik
İlgi Alanları:	Resim, Grafik, Sanat Tarihi, Heykel
İş Deneyimi:	Resim-iş Öğretmenliği
Aldığı Ödüller:	
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	
Tel:	0533 417 80 07
Adres	Mesa Blokları Sedat Simavi Sokak 37/6 Çankaya/Ankara